ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

1993 LAPKRITIS - NOVEMBER Nr. 10 (254) $ 1.50

akiračiai

LIETUVĄ KREČIA MAFIJOS IR KORUMPUOTOS BEI NEKOMPETENTINGOS VALDŽIOS DRUGYS

Padėtis Lietuvoje dabar yra tokia, kad žurnalistas dar gali nesijaudindamas rašyti atskirą reportažą apie dar vieną valdžios vyrų skandalą arba dar vienas mafijos surengtas skerdynes kokioje Kauno kavinėje, tačiau jeigu mėgini apibendrinti mėnesio įvykius, per nugarą ima bėgioti šaltos skruzdėlės.

Spalio mėnesį Lietuva tuo požiūriu sumušė visus savo rekordus. Žymaus Lietuvos rašytojo Grigorijaus Kanovičiaus, prieš mėnesį persikėlusio gyventi į Izraelį, sūnus Sergiejus, kuris dirba Izraelio radijuje, kartą pasakė, kad Lietuvos laikraščių pranešimai apie dienos įvykius šalyje yra kraupesni už pranešimus iš Gazos sektoriaus.

Spalio mėnesį Kelmėje rado biznieriaus, kuris vertėsi benzino prekyba, lavoną durpyne nuskandintoje degalų bačkoje. Spalio mėnesį Kaune, „Vilijos" kavinėje, kurioje renkasi Kauno mafijos bosai, trys samdyti žudikai dienos šviesoje šaltakraujiškai iš automatų nušovė penkis žmones, tarp jų buvo ir atsitiktinių žmonių. Prieš tai samdyti žudikai vienoje Kauno degalinėje šaltakraujiškai sušaudė vaikiną, sėdintį savo automobilyje.

Spalio 12 dienos rytą trim šūviais į galvą du samdyti žudikai šaltakraujiškai nužudė vieną iš dienraščio *Respublika* redaktorių Vitą Lingį.

Tai buvo dvidešimt penktoji mirtis Lietuvoje nuo metų pradžios, kai savo juodą darbą atliko samdyti žudikai. Nė vieno nusikaltėlio iki šiol nerasta.

Šalies prezidentas Algirdas Brazauskas, kiti pareigūnai ta proga pasakė daug skambių žodžių, kad mafija peržengė paskutinę ribą. Tačiau mažai kas Lietuvoje tiki, jog žudikai bus surasti ir nubausti.

Nors ateidama į valdžią Demokratinė darbo partija triuškino savo pirmtakus ir visus galimus oponentus, kaltindama juos nekompetencija, bei gyrėsi saviškių visokių valstybinių reikalų išmanymu, šiandien, kai LDDP jau metus valdo Lietuvą, galima teigti, kad šalies valdžia serga dar baisesne mažakraujystės forma.

Spalio pabaigoje darbiečiai pareiškė nepasitikėjimą centrinio banko pirmininkui Romualdui Visokavičiui. R. Visokavičius apkaltintas ne kuo kitu o „bloga ekonomine politika", tai yra tuo, kuo civilizuotuose kraštuose paprastai yra kaltinamos vyriausybės. Lietuvoje, kuri pirmoji iš Rytų ir Vidurio Europos šalių susidorojo su centrinio banko valdytoju, atsitiko priešingai, nes premjeras Adolfas Šleževičius buvo pagrindinis pono R. Visokavičiaus kaltintojas.

Būtina pasakyti, kad nušalintasis centrinio banko valdytojas nebuvo itin išradingas šalies pinigų politikoje, tačiau jis buvo nušalintas ne už tai, ką jis darė blogai (lito kurso nevaldymas, mėginimas tiesioginiai vadovauti komerciniams bankams), tačiau už tai, už ką jį ir dabar tebegiria Tarptautinis valiutos fondas. Būtent R. Visokavičius griežtai atsisakė daryti pinigų ir kredito emisijas, taip pat nesutiko laisvų lėšų atiduoti žemės ūkio bendrovėms ir bankrutuojančioms gamykloms, žinodamas, kad ši publika paprastai negrąžina nė vieno kredito.

Seime svarstant R. Visokavičiaus nušalinimo bylą, buvo smagu klausytis kaip darbiečių atstovai kaltino Visokavičių, kad šis neduoda žemdirbiams pinigų. Tokia logika vadovaujantis, centrinio banko vadai turėtų lakstyti gatvėmis ir kiekvienam siūlyti pasakiškus kreditus, visai nesirūpindami, ar apdovanotieji kada nors grąžins paimtus pinigus. Ši nuostata vargšų ekskomunistų galvelėse susiformavo stagnacijos laikais, kai valstybė pinigus duodavo, o po kurio laiko, kai skolų skaičiai pasiekdavo astronomines sumas, valstybė jas nubraukdavo. Tokių laikų nostalgija šviečia darbiečių veideliuose dabar nuo ryto iki vakaro. Jie mano, kad užtenka pinigus išdalyti, ir socialinio skurdo bei ekonominių problemų neliks nė kvapo.

Kadangi labiausiai R. Visokavičiaus nuvertimu rūpinosi bankrutuojančių valstybinių gamyklų lobistai, jie dabar siūlo ir savo pačių kandidatą į centrinio banko

(tęsinys 4-me psl.)

TRYS ŠŪVIAI Į NEPRIKLAUSOMYBĘ

Spalio 12-tos rytą, 8val. 30 minučių prie savo namų Vilniuje buvo nušautas žurnalistas, *Respublikos* dienraščio vyr. redaktoriaus pavaduotojas Vitas Lingys. Tame laikraštyje jis vedė skyrių, kuriame buvo gan agresyviai keliami organizuoto nusikalstamumo, korupcijos ir piktnaudžiavimo valdžia atvejai. Todėl nėra abejonės, kad ši žmogžudystė, tai nusikaltėlių pasaulio kerštas. Kerštas visų pirma laisvai spaudai, kuri vienintelė efektyviai kovoja su organizuotu nusikalstamumu, bet taip pat ir valdžiai, kuri galų gale pradeda suvokti, kad organizuotas nusikalstamumas krašte ne tik egzistuoja (ko nesuvokė ankstesnioji valdžia), bet ir kas kart labiau įsigali.

Tiek ankstesniųjų, tiek ir dabartinės valdžios pastangos sutramdyti vis labiau įsidrąsinančius kriminalistus kol kas apčiuopiamų rezultatų neatnešė. Priešingai, visuomenėje įsigali požiūris, kad valdžia bejėgė apsaugoti piliečius nuo nusikaltėlių smurto ir prievartos. Spaudoje vis dažniau pasirodo užuominos apie keistomis aplinkybėmis užtrauktas ar bandytas užtraukti valstybės paskolas, susidorojimą su nepaklusniais bankais ir bankininkais, siūlymus su mafija susijusiems verslininkams suteikti mokesčių lengvatas. Visa tai, kartu su visiška kovos su nusikalstamumu nesėkme, neleidžia atmesti ir korupcijos pačiuose valdžios sluoksniuose galimybės.

Prieš porą mėnesių mes suabejojome, ar dabartinis šalies vyr. prokuroras atitinka šioms atsakingoms pareigoms keliamus reikalavimus. Dabar prie šios abejonės prisidėjo Lietuvos žurnalistų sąjunga, pareikalavusi prokuroro atsistatydinimo. Manome, kad pribrendo laikas Seimo specialios paskirties komisijai pasidomėti korupcijos galimybėmis teisėtvarkos srityje: teismuose, policijoje, prokuratūroje.

Manome taip pat, kad rinkimus laimėjusiai partijai laikas pradėti valdyti, užuot nuolat per petį žvilgčiojus opozicijos pusėn ar vengiant atsakomybės, kas buvo labai pastebima nevykusių derybų su maištaujančiais leitenantais metu. Mes nepritariame priešlaikinių rinkimų siūlymams, bet tikime, kad 1996 metais pernai išrinktiesiems prieš rinkėjus teks atsakyti už tai, kas padaryta, ir kas nepadaryta. Jei valdžios kovą su nusikalstamumu ir toliau lydės tokia pat nesėkmė kaip iki šiol, tai rinkėjai, praeityje nusivylę dešiniųjų nesugebėjimu tvarkyti kraštą, bus taip pat nusivylę ir dabar valdžioje esančiais kairiaisiais. Ir išeities turės ieškoti kur nors kitur. Nes demokratija – tai tokia santvarka, kuri valdančiųjų neatleidžia nuo atsakomybės.

Vitas Lingys palaidotas Antakalnio kapinėse, Nepriklausomybės aukų kalnelyje. Tai ir simboliška, ir teisinga, nes tie, kurie šaudo į žurnalistus, iš tikrųjų taiko į Lietuvos nepriklausomybę. Nepriklausomybę ne tik nuo svetimųjų, bet ir nuo savųjų nusikaltėlių pasaulio. Vitas Lingys – dar viena auka ant nepriklausomybės aukuro. Norėtume, kad ji būtų paskutinė.

Akiračių red.

ŠIAME NUMERYJE

POKALBIS SU BRONIUM SAVUKYNU

– Tik atvirai kultūrai negresia sustabarėjimas ir išsigimimas,– tvirtina „Kultūros barų" žurnalo redaktorius.

BALTGUDŽIAI IR LIETUVA

Apie baltgudžių pretenzijas į Lietuvos istoriją ir valstybingumą reportaže iš Gardino konferencijos rašo istorikas Vytautas Merkys.

KAI LIETUS IR RAGANOS IŠGĄSDINA DOROS PRIEVAIZDUS

Žvilgsnis į naujausią Jurgos Ivanauskaitės knygą ir ją pasitikusią audrą vandens stiklinėje.

SKILTYS, LAIŠKAI, POLEMIKA

SPAUDOS APŽVALGA

LIETUVA IR IŠEIVIJA SPAUDOS VEIDRODYJE

DIPLOMATAS S.A. BAČKIS AKTUALIAIS LIETUVOS KLAUSIMAIS

Dr. S.A. Bačkis beveik visą savo gyvenimą praleido diplomatinėje tarnyboje. Ilgesnį laiką buvo pasiuntiniu Paryžiuje, vėliau (1960 metais) persikėlė į Vašingtono pasiuntinybę patarėju, pasiuntiniu ir nuo 1983 m. Lietuvos Diplomatijos Šefu. 1991 m., dėl sveikatos, pasitraukė iš tų pareigų, persikėlė į Paryžių ir šiais metais grįžo į Lietuvą.

Europos lietuvis (nr. 35, 1993 m.) įdėjo ilgesnį pasikalbėjimą su S.A. Bačkiu, kuriame jis iškėlė daug svarbių Lietuvai klausimų. Čia perduodame kai kurias ištraukas:

Apie nesutarimus ir žemės reformą:

Matome, kokia yra čia padėtis, kokie sunkumai iškyla Lietuvos žmonėms. Ir dėl to labai išgyvename. Mums daug kas yra nesuprantama. Aš ilgus metus slapta susirašinėjau su J. Urbšiu. Buvau sužavėtas jo kreipimusi, berods, pasirodžiusiu ir spaudoje, jame V. Landsbergis raginamas dirbti kartu su A. Brazausku, o A. Brazauskui siūloma bendradarbiauti su V. Landsbergiu. Bet dabar viskas nebėra taip aišku. Kažkas atsitiko, ir Lietuva suskilo į konfliktuojančias grupes. Buvo padaryta nemažai klaidų, ypač žemės ūkio reformoje. Dar prieš daug metų JAV aš su kolegomis dažnai kalbėdavau apie tai, jog pirmieji pertvarkymai, kuriuos reikėtų padaryti Lietuvoje, atgavus nepriklausomybę, būtų žemės ūkyje. Tačiau tokia reforma, kokia ji buvo vykdoma Lietuvoje dabar, yra baisi. Kenčia žemės ūkis ir jame dirbantys žmonės. Ir dar neaišku, kuo viskas baigsis.

Apie Brazauską:

Nuo 1989 m. gyvenu Prancūzijoje. Sūnus Ričardas su Prancūzijos televizijos žurnalistais 1989 m. atvyko į Lietuvą stebėti tada vykusį žymųjį komunistų partijos suvažiavimą, kurio metu Lietuvos KP atsiskyrė nuo Maskvos. Ir vėliau Ričardas atvykdavo į Lietuvą nušviesti įvykių po nepriklausomybės atstatymo. Kai Lietuvos prezidentu buvo išrinktas A. Brazauskas, vienas prancūzų žurnalistas, besidomintis Baltijos valstybėmis, manęs paklausė, ar tai nereiškia Lietuvos grįžimo į komunistinį režimą. Atsakiau, jog asmeniškai nepažinojau A. Brazausko, bet aš ir mano kolegos diplomatai, vertindami jo veiklą, jo kovą su Gorbačiovu, žygius atsiskiriant nuo Maskvos, AT pareiškimą, jog Lietuvos tariamas savanoriškas įsijungimas į Sovietų Sąjungą yra neteisėtas, manome, kad šio žmogaus išrinkimas negali būti laikomas grįžimu į komunizmą. Vėliau tas žurnalistas lankėsi Vilniuje. Jis, beje, yra išleidęs tris knygas ir žurnalą apie Baltijos kraštus. Grįžęs žurnalistas užsuko pas mane ir pasakojo, kad p. Brazauskas padarė jam labai gerą įspūdį.

Nesuprantama opozicijos laikysena:

Aš mačiau, kaip opozicija elgiasi Prancūzijoje ir JAV, kur dirbau 29 metus. Ten, kaip ir visuose demokratiniuose kraštuose, smerkiami tokie žygiai, kai opozicijos atstovai užsienyje siekia pažeminti savo vyriausybę. Jei mes, kaip skelbiamės, esame demokratinis kraštas, turime tos demokratijos laikytis. Prieš mirtį buvęs prezidentas K. Grinius išsakė tokią mintį: „paskelbkim viens kitam amnestiją".

Deja, kai *Akiračiai* (1993 m. nr. 5) pasisakė prieš opozicijos skundą Anglijos parlamentarams, tai opozicijos dešiniosios dalies vadas V. Landsbergis šitaip atsakė: (*Lietuvos aidas*, nr. 122, 1993 m.):

LA: Ką galėtumėt pasakyti apie „Tiesoje" perspausdintą niekieno nepasirašytą „Akiračių" (JAV) vedamąjį, kuriame opozicija smerkiama dėl jos laiško Didžiosios Britanijos parlamentui?

V.L.: „Akiračių" autoriaus demagogijoje matomas „Tiesos" braižas, o pykčiu dėl Lietuvos parlamentarų laiško tas „Akiračių" straipsnelis pranoko net pačią „Tiesą". Rašyti, kad Lietuvos opozicija kreipiasi į kitų šalių parlamentus todėl, kad „Lietuvoje jiems nebėra ar nedaug tėra galimybių piliečius informuoti"..., yra skirtingų demokratijos pažeidimų painiojimas. Viena – neteisėtas, nekonstitucinis mandatų atėmimas iš Seimo narių, dėl ko turi būti informuoti ir kitų šalių parlamentarai, ir tarptautinė viešoji nuomonė, ir visai kita – konstitucinės informacijos laisvės apribojimas Lietuvos televizijoje. Apie J. Pearto „nesutikimą" su opozicijos telegramos „nuomonėmis" po to, kai pats J. Peartas paneigė šį „Tiesos" iškraipymą (jo pasisakymas buvęs „misreported"), nevertėtų meluoti nei Čikagoj, nei Vilniuj. Būdinga, kad klausimo esmė – demokratijos principų pažeidimai Lietuvoje – „Akiračiams" nė kiek nerūpi.

Taigi, dešiniosios opozicijos vadas patvirtino, kad jis visiškai nesupranta opozicijos vaidmens demokratinėje santvarkoje. Visą laiką vien kritikuoti kitus, nepateikiant savo planų ar įstatymų projektų ir skųstis svetimiesiems, nėra konstruktyvi veikla valstybės gyvenime, ypač kai savo padarytas klaidas bandoma primesti kitiems.

Toliau S.A. Bačkis kalbėjo apie Lietuvos diplomatų veiklą:

Pokalbio metu dr. S.A. Bačkis ne kartą grįžo prie konsolidacijos ir vienybės temos, prisimindamas prieškario ir pokario metų padėtį Lietuvos diplomatinėje tarnyboje. „Tarp diplomatų buvo įvairių pažiūrų žmonės, tiesa, tautininkų buvo bene daugiausia. Vienas jų, dr. B. K. Balutis, Londone, juokaudavo: aš ir krikščionis, ir demokratas, bet ne krikščionis-demokratas. Nepaisant pažiūrų skirtumo, ieškodavom būdų, kaip vykdyti vieningą valstybės politiką. Prieš stodami tarnybon, duodavome priesaiką arba iškilmingą pasižadėjimą ištikimai tarnauti valstybei. Galiu iliustruoti tai vienu pavyzdžiu: kilus karui, Lietuva, Latvija ir Estija laikėsi neutraliteto politikos. Mūsų ministeris Berlyne pulkininkas P. Škirpa stengėsi paveikti vyriausybę, kad mūsų kariuomenė eitų į Vilnių ir atsiimtų jį. Tada ministras J. Urbšys jam parašė laišką, kurio turinys, ko gero, mažai kam žinomas: „yra mūsų vyriausybės nusistatymas, o jūs, kaip mūsų vyriausybės nepaprastasis ir įgaliotasis ministeris, turit jį vykdyti, o jei nenorit, reikia atsistatydinti". Pulkininkas P. Škirpa vis dėlto paklusė ir neatsistatydino. Negali būti ginčo tarp vyriausybės ir jos atstovų. To aš linkėčiau ir dabartiniams diplomatams.

NEPRIKLAUSOMYBĖS DIKTATŪRA

Lietuvos rytas (nr. 157, 1993 m.) paskelbė *Kauno dienoje* įdėtą Antano Petreikio tokį pasiūlymą:

akiračiai

(USPS 706 - 500)

The Lithuanian Monthly. Published monthly, except August and December by Horizons Foundation Inc., 9425 So. Pleasant Ave., Chicago, Ill., 60620. Subscription rates: $12.00 annually; $ 1.50 per copy. Second class postage paid in Chicago, Ill.

° Postmaster: Send address changes to Akiračiai, 9425 So. Pleasant Avenue, Chicago, Ill., 60620.

° Šio numerio redakcija: R. Mieželis, L. Mockūnas, Z. Rekašius, H. Žemelis.

° Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia Akiračiuose svarstytus dalykus.

° Redakcinė kolegija: D. Bielskus, R. Mieželis, L. Mockūnas, Z. Rekašius, T. Remeikis, T. Venclova, V. Zalatorius, H. Žemelis.

° Metinė 10 numerių prenumerata $ 12.00.; atskiro nr. kaina — $ 1.50. Prenumeratas ir aukas čekiais ar pinigų perlaidomis prašome išrašyti Akiračių vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

„Nepriklausomybės diktatūros vykdytojais turi būti nedidelė, keleto asmenų, daug prisidėjusių prie Nepriklausomybės atstatymo, grupė. Juos gali rinkti Nepriklausomybės pirmtakai – Sąjūdžio nariai, davę priesaiką Nepriklausomybei.

Turi laikinai nustoti veikusi Lietuvos Konstitucija, reikia laikinai sustabdyti visų partijų, neprisidėjusių prie Nepriklausomybės atstatymo, veiklą, nustatyti pagrindinius valstybės principus: kokią rinksimės politiką, su kuo bendrausime, ką gaminsime, ką pirksime, ką parduosime.

Pagrindiniai Nepriklausomybės diktatūros uždaviniai turi būti šie: bet kokių sovietinių židinių visiškas išnaikinimas, tyčinio nusikalstamumo visiškas likvidavimas Lietuvoje per nepilnus metus, stambiųjų įmonių privatizacijos klaidų ištaisymas per metus ir pramonės atgaivinimas. Kito kelio nėra. Tai yra būtinos ir visiškai realios sąlygos, kad Lietuva per kelerius metus taptų pasiturinčia šalimi".

Ne paslaptis, kad tokių diktatūrinių tendencijų buvo Landsbergio-Vagnoriaus valdymo metais, tik niekas tuomet nedrįso viešai apie tai kalbėti. Užtai sąjūdininkų diktatūra siūloma dabar, kai Sąjūdžio likučiai jau ruošiasi gruodžio 15-tą rinktis į savo laidotuves...

A. DAMBRAVA – KARIUOMENĖS SAVANORIS

Tėviškės žiburiai (nr. 35, 1993 m.) paskelbė žinią apie Lietuvos ambasadoriaus Venecueloje A. Dambravos priėmimą į savanorių eiles. Korespondencijoj iš Venecuelos taip rašoma:

Lankymosi metu Vilniuje Lietuvos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Venezueloje dr. Vytautas Antanas Dambrava buvo priimtas į Lietuvos kariuomenės savanorių ir rėmėjų eiles. Krašto apsaugos min. A. Butkevičius ir jo pavaduotojas SKAT štabo viršininkas plk. J. Gečas įteikė ambasadoriui savanorio uniformą ir ženklus. Iškilmėje dalyvavo ir žiniasklaidos atstovai. Ją rodė krašto televizija, perduodama ministerio ir ambasadoriaus žodžius. Amb. Dambrava sakė, kad prašymą tapti savanoriu jis padavė, prisimindamas ir gerbdamas

už Lietuvos laisvę kovojusius, kentėjusius ir žuvusius lietuvius, o drauge ir Sibire kritusį tėvelį, protestuodamas prieš tebesitęsiantį buv. Sovietų Sąjungos karinių dalinių laikymą Lietuvos teritorijoje, pažeidžiant referendumu pareikštą lietuvių tautos valią. Ambasadorius sakė, jog jo amžiuje tai galbūt yra daugiau simbolinio pobūdžio aktas, tačiau jis reiškia gyvenimo svajonės išsipildymą.

Savanorių vardas lietuvių tautos istorijoj yra labai garbingas. Jie pirmieji dalyvavo 1918 metais Lietuvos nepriklausomybės karuose. Dabar, pasirodo, savanoriu tapti užtenka prašymo, uniformos ir ženklų. Tik neaišku, kokioje kariuomenėje ir kokiuose mūšiuose naujasis „savanoris" dalyvavo? Iš kitos pusės, valstybėje, kur valdžia nesugeba susitvarkyti su pamiškėm slampinėjančiomis ginkluotų „savanorių" gaujomis, o ministrai lenda į krūmus derėtis su jaunesniaisiais leitenantais, šitokie „įsisavanorinimai" taip pat neturėtų stebinti.

KURIUO KLIMU TIKĖTI ?

Po paskutinių Lietuvos Seimo rinkimų, prof. A. Klimas viename laiške (*Akiračiai*, nr. 2, 1993 m.), tarp kitko, taip rašė:

– Deja, 1992.X.25 Lietuva nulenkė savo galvą ir Maskvai ir LKP, ir LDDP, ir draugui Brazauskui...

Nuo dabar ir aš pats jau niekur ir niekam nesakysiu, kad esąs lietuvis, nes tai nepakeliama gėda, o gal pasivadinsiu islandu, suomiu...

Liūdna. Griaudu. Baisu. Beviltiška. Juoda. Tamsu...

Tuo tarpu šią vasarą Birštone įvykusioje konferencijoje dėl Lietuvos ir išeivijos ryšių, tarp kitų, dalyvavo ir prof. A. Klimas iš Ročesterio, kuris kalbėjo kitaip (*Europos lietuvis*, nr. 34, 1993 m.):

– Gal jos turėtų būti mažesnės, – kalbėjo prof. A. Klimas iš Rochester'io. Dabar jos primena ilgas paskaitas su keliais paklausimais, o turėtų būti gyvos dedukcijos. Ir žmonės turėtų sėdėti ne salėje, padrikai, o prie vieno stalo (arba stalų). Detroite nebuvau, per daug kainuoja, bet girdėjau ir skaičiau, kad nuo diskusijų ten net sienos kaito. Birštonan patekau atsitiktinai: netoli mano gimtasis Peliakonių kaimas, kur gyvena mama. Bet man įdomu (ir svarbu!) buvo išgirsti, apie ką kalba mano tautiečiai. Daug naujo, įdomaus ir reikalingo išgirdau iš Ministro pirmininko A. Šleževičiaus kalbos. Konkrečios, apsčios faktų, savikritikos ir drąsių pamąstymų. Nebuvo tušti ir kiti pranešimai. Apsidžiaugiau ir susimąsčiau iš jūsų kolegos Š. Viparto (Spaudos kontrolės valdybos viršininkas – aut.) sužinojęs, kad Lietuvoje išeina 447 laikraščiai, 219 žurnalų, kad dirba 640 leidyklų ir leidėjų, 7 tarptautinės žinių agentūros, 127 radijo ir televizijos siųstuvai. Tai puiku. O susimąsčiau, išgirdęs, kad daugiau nei pusė kai kurių leidinių patenka į makulatūrą kaip nenupirkti. Pamaniau, o gal mažiau, bet geriau? Apie tai, ką girdėjau ir mačiau – parašysiu draugams ir – tikriausiai – spaudai. Lietuviškai ir angliškai. Ir konferenciją vertinsiu teigiamai.

Taigi, kuriuo Klimu dabar tikėti?

PABERŽĖS KLEBONAS STANISLOVAS APIE KAIRIUOSIUS IR DEŠINIUOSIUS

Lietuvos rytas (nr. 171, 1993 m.) išspausdino pasikalbėjimą su Tėvu Stanislovu, kuris, kaip visuomet, atvirai ir tiesiai pasisakė visais klausimais.:

Kl.: Dabar mirgėte mirga žodeliai – kairysis, dešinysis. Na ir Jūs to neišvengėte...

Ats.: Evangelijoje minima, kad pasmerktieji bus kairėje, o išrinktieji – dešinėje. Vartydami Evangeliją, pabandykime suskaičiuoti eilutes, kurias Jėzus taikė tikra to žodžio prasme ne kairiesiems, o anų laikų dešiniesiems. Suskaičiuokime eilutes Jėzaus perspėjimų, barimų fariziejams, suskaičiuokime eilutes, kurias Jis sakė ano meto klerkui. Tai perskaitę, mes, teologai (dešinieji), suklūstame, kiek netvarkos dešinėje pusėje. Nepykite ant manęs. Aš tyliai pravirksiu, pasiskųsiu. Juo krikščioniškesnis dešiniųjų laikraštis, tuo piktesnis. Ir kaip per išpažintį Jums pasakysiu, jog kai kurie krikščioniškieji laikraščiai man dvokte dvokia neapykanta. Ne visi skaitytojai teologai, todėl jiems priminsiu Jėzaus sakinį: „Jie pasiima raktą į dangaus karalystę ir patys neįeina, ir kitų neleidžia". Tuo tarpu Biblijoje pasakyta, kad teismas tik Dievui priklauso.Tad neapykanta užtemdo bet kokį sprendimą, bet kokią logiką. Pvz., sakoma, kad žemės ūkį suardė kairieji. Bet juk jie tada nebuvo prie valdžios. Kas paleido kolūkio valdybas, kolūkio susirinkimus, kolūkio pirmininkus... Na bet kokia simbolika – palaidojo mūsų žemės ūkį Vėlinių dieną. Kodėl tokią dieną pasirinko. Sutinki įširdusį žmogų ir jis ramių ramiausiai, tai sako, nors žino, kad žemės ūkį suardė tie, kurie atidarė ardymo šliužus.

Netrukus apie 120 kunigų parašė ir spaudoje išspausdino pareiškimą, smerkiantį Tėvo Stanislovo kišimąsi į politiką. Atrodo dėl to, kad jis neigiamai pasisakė apie dešiniuosius.

REDAKCIJOS NEAPSIŽIŪRĖJIMAS

Visos redakcijos padaro klaidų – nepastebi korektūros klaidų, įdeda pasenusias, nepatikrintas ar klaidingas žinias arba įdeda į laikraštį antrą kartą tą patį straipsnį. Tokie neapsižiūrėjimai labai reti, bet atsitinka.

Šį kartą tokią klaidą padarė *Dirvos* redakcija, spausdindama B. Aušroto prisiminimus „Sunkūs karo metai". *Dirvos* 35-ame (1993 rugsėjo 16) ir 36-ame (1993 rugsėjo 23) pakartota ta pati tęsinio atkarpa. Dirvos redaktorių galime paguosti bent tuo, kad galėjo būti žymiai blogiau, jei būtų buvę pakartoti visi ankstesnio numerio straipsniai. Ką gi, klaidų nedaro tik tas, kas nedirba...

BRAŽĖNO IŠPUOLIS PRIEŠ SANTARĄ - ŠVIESĄ

Visokie buvę vaduotojai ir apsišaukėliai politikos žinovai, griuvus komunizmui ir Lietuvai atgavus nepriklausomybę neteko ligšiolinės savo veiklos pagrindo. Todėl dabar kai kurie iš jų ieško naujų ginčų objektų. Vienas iš tokių „naujų" neišsprendžiamų klausimų pasidarė aiškinimasis, kas gi iš tikrųjų buvo lemiamas veiksnys kovoje dėl Lietuvos laisvės.

Vienas būdas save išstatyti į pirmaujančią vietą, tai savo konkurentų suniekinimas, jų apšaukimas kolaborantais, kagėbistų patikėtiniais, nepriklausomybės griovėjais, pagirų puodais, tikėjusiais ar ir dabar tebetikinčiais į komunizmo pergalę.

Maždaug tokiomis „nuodėmėmis" apkaltino Santaros-Šviesos organizaciją (kuri, tarp kitko, niekad nedalyvavo tose „politinėse" varžytinėse) žinomas ir beveik vienintelis išlikęs lietuvis birčininkas Vilius Bražėnas buvusių voldemarininkų laikraštyje*Laisvoji Lietuva* (nr. 17, 1993 m.), o taip pat ir Lietuvos spaudoje, *Lietuvos ryte* (nr. 176, 1993 m.). Jis ten, tarp kitko, taip rašo:

Nežinantieji, paskaitę Lietuvos spaudą, pagaliau gali sužinoti kas prikėlė Lietuvą: ogi mūsų išeivijos „liberalai". Išeina, kad jie išlaikė okupuotos (net to žodžio vengdami) Lietuvos tautinę-lietuvišką dvasią. Jie sužadino rezistenciją tautoje, jie nuteikė ir įkvėpė tautą siekti nepriklausomybės. Jei kas tuomi netiki, tegul paskaito ne tik AKIRAČIUS, bet ir „Santaros-Šviesos (trump. „S-Š") narių savigyrą Lietuvos spaudoje. Tai jie darė „S-Š" sukaktuvinės (40-sios) konferencijos, birželio 16-20 dienomis vykusios Vilniuje ir Anykščiuose proga.

Tuomi patikėję ko gero gali kelti klausimą, kaip be „S-Š" pagalbos galėjo atgimti tautiškumas ir nepriklausomybės geismas Ukrainoje, Armėnijoje, Gruzijoje, Gudijoje, Kirgizijoje, Jakutijoje ir kitur? Nejaugi AKIRAČIAI ir METMENYS buvo slaptai išversti į visas tas kalbas? Nejaugi mūsų išeivijos bendradarbiautojai tuos leidinius ir į ten „slaptai gabeno", kaip giriasi LIETUVOS RYTE šviesiečiai, vežę „čia saugumiečių draudžiamas išeivijos rašytojų knygas ir laikraščius".

„Kultūrininkai", sąmoningai ar ne, manė Sovietų Sąjungą esant nemirtingą ir komunizmą nenugalimą. Jiems beliko gelbėti ir bent kiek ilgiau išlaikyti lietuvišką kultūrą, net nusilenkiant jos naikintojui – okupantui. Todėl daugelis jų lengvai pakliuvo ant „Tėviškės" draugijos meškerės ir per tai bendradarbiavo su Maskvos statytiniais.

Tad, šio „vaduotojo" nuomone, atsisukdami „veidu į Lietuvą", išeivijos „liberalai" atsuko nugarą Lietuvos nepriklausomybei.

Kaip matome, jie suklydo, nesitikėdami, kad bent jau taip greit sugrius sovietinis tautų kalėjimas. Todėl visiems būtų geriau, jeigu dabar jie bent jau tylėtų ir nečirkštų kaip tos pasakėčios žvirbliai, įkritę į arklio palikimą. Jie ne tik suskaldė išeiviją, bet iškreiptai pristatė ją okupuotos Lietuvos tautiečiams, lygiai kaip ir tuos tautiečius išeivijai. Ir vis tiek dar čirškia.

Iš tų kelių citatų nesunkiai suvokiamas V. Bražėno sąmoningas faktų ir išvadų sumaišymas, idant sudarytų skaitytojui įspūdį, kad va, kokie tie santariečiai niekadėjai. Pavyzdžiui, jeigu kas nors, kaip maldoje, nepridėjo žodžio „okupantas", tai tuo pačiu jis pasidarė nepriklausomybės griovėjas, tikintis į komunizmo pergalę. Ir taip toliau, toks pat gudravimas tęsiasi per visus šiuos straipsnius.

Bražėnas mini ir kagėbisto G.K. Vaigausko vadovėlį, kuriame aprašomos kagėbistų pastangos iššifruoti antikomunistus ir surasti sau palankių asmenų išeivių tarpe. Deja, tarp tų, kuriuos KGB laikė pavojingais Sovietų Sąjungai, Bražėno pavardės nėra. Pasirodo, net KGB nesidomėjo jo antikomunistine veikla. Tuo tarpu Santara-Šviesa, dabar Bražėno visaip koneveikama, kagėbistams anuomet atrodė pati pavojingiausia iš visų išeivijos sambūrių.

Mus stebina ne Bražėno demagoginė retorika, bet visiškas nesupratimas kultūrinių ryšių reikšmės šaltojo karo metais. JAV ir kitos Vakarų valstybės tai suprato ir stengėsi per visą tą laikotarpį tuos ryšius plėsti, nes tai žymia dalimi prisidėjo prie komunizmo griovimo. Tuo tarpu visokio plauko ekstremistai statė užtvaras, taip prisidėdami prie Lietuvos izoliavimo nuo Vakarų pasaulio ir demokratinių laisvės idėjų. Bražėnas to ir dabar nesupranta, bet labai gerai šitokių ryšių reikšmę suprato Lietuvos gyventojai. Todėl ir santariečiams, pirmą kartą suvažiavusiems Lietuvoje, nereikėjo patiems girtis – Lietuvos spaudoje jie susilaukė tokio dėmesio, kokio iki šiol dar nesusilaukė jokia kita išeivijos organizacija.

(tęsinys sekančiame psl.)

VAKARIEČIAI AR „VAKARIEČIAI“ ?

Elona Vaišnienė dalyvavo šią vasarą įvykusioje The Bretton Woods Committee konferencijoje. Į šią prestižinę konferenciją suvažiuoja JAV valdžios pareigūnai bei kiti įtakingi asmenys. Be kitų, Vaišnienė ten sutiko dabartinį JAV iždo pasekretorių dr. Summers ir mūsiškį prekybininką dr. Kazicką. Apie tai ji *Drauge* (1993 spalio 13 d., straipsnyje „Apie JAV užsienio politiką ir mus") rašo:

Dr. Kazickas atskleidė, kad iždo pasekretorius dr. Summers tikrai gerai susipažinęs su ekonomikos reikalais buv. Sovietijoj, nes jis buvo paruošęs ekonominės reformos planą Lietuvai. Dr. Summers pritariančiai linktelėjo. (Kas nutiko su tuo planu? privačiai paklausiau dr. Kazicką, kuris ir pats dirbo prie to plano rengimo. Planas nebuvo įgyvendintas, nes žengus pirmą žingsnį – o tai buvo premjerės Prunskienės kainų pakėlimas tam neparuošus visuomenės – žmonių neigiama reakcija išgąsdino valdžią, kuri reformą sustabdė).

Summers ir Kazicko siūlomų ekonominių reformų didžiausi priešai anuomet buvo Vagnorius ir Landsbergis, kurie dabar suorganizavę neva konservatorišką „Tėvynės sąjungos" partiją skelbiasi, kad jie vieninteliai žino, kaip nuvesti Lietuvą į Vakarus. Ir netiesa, kad kainų pakėlimui visuomenė nebuvo paruošta. Tie, kurie skaitė Lietuvos spaudą, sekė televizijos laidas ir Aukščiausiosios tarybos debatus, gerai žino, kad tik apie tai tada ir buvo kalbama.

AUKSAS VISUR ŽIBA

Lietuvos knygynai prikrauti dulkančių, neperkamų, su autoriaus dolerių pagalba neaiškių leidyklų išleistų Anatolijaus Kairio romanų. Iki šiolei dėl A. Kairio knygų Lietuvoje egzistavo tylos sąmokslas. Pagaliau *Literatūroje ir mene* („Dar krutam...", nr. 40, 1993 spalio 2) apie jas užsiminė Jonas Vabuolas. Jis rašo:

Lietuvos knygynai tvino nuo Anatolijaus Kairio knygų. Mėginti prie kiekvienos bent trumpam stabtelėti – vadinasi gerokai pailginti šią ir taip ištįsusią apžvalgą. Antra vertus, gaila, kad literatūrinėj spaudoj iki šiol beveik neaptariamos tokio produktyvaus autoriaus knygos. Krinta į akis jų temų ir stiliaus įvairovė: istorinis biografinis romanas apie V. Kudirką „Nemarioji giesmė" („Židinys"), romanas metafora, imituojantis sakmišką stilistiką, – „Ištikimoji žolė" („Varpas"), premijuotas romanas (toks žanras nurodytas antraštiniame knygos puslapyje), pasakojantis Amerikos lietuvio kelionės po Tarybų Lietuvą įspūdžius, – „Kelionė į Vilnių" („Varpas"), dar novelių rinkinys „Žalčio sapnas" („Spindulys")... Visi kūriniai labai publicistiški, juose daug tuščiažodžiavimo, nereikalingų, nieko nesakančių detalių, pirštu prikišamo žinomų dalykų komentavimo. Ko gero, taip gausiai tiražuodami šio autoriaus knygas, leidėjai vadovaujasi kokiais nors kitokiais, o ne literatūriniais kriterijais...

Ką gi, „auksas" visur žiba.

BŪKIME MANDAGESNI

Paskaitęs *Drauge* A. Eidinto, naujai paskirto Lietuvos ambasadoriumi Vašingtone, laišką, A. Dundzila (Dirvoje *(1993 m., nr. 37)* pažėrė jam visą eilę keistų, o kartais ir užgaulių klausimų. Jis naujojo ambasadoriaus klausia:

Kokia yra Lietuvos Vyriausybės dabartinė politika bei siekiai Amerikos atžvilgių?

Žvelgiant į Izraelį ir žydų bendruomenę Amerikoje, kokią rolę matote organizuotiems lietuvių vienetams,– konkrečiai Lietuvių Bendruomenei JAV, bei Pasaulio Lietuvių Bendruomenei Lietuvoje? (...)
Ar save laikote Pasaulio Lietuvių Bendruomenės nariu? Ar Lietuvių Charta ir Lietuvos Konstitucija yra suderinami dokumentai?

Ar esate ką nors paskelbęs apie Lietuvos partizanų, tremtinių ar paskutinio laikotarpio disidentų istoriją?

Kalbama, kad savo laiku turėjote kokius tai ryšius su okupanto saugumo įstaigomis, kad turėjote net slapyvardį. Malonėkite tą žinią patvirtinti, paneigti arba komentuoti?

Kodėl anksčiau, atstačius Nepriklausomybę, prideramu būdu nepaaiškinote okupacinio laikotarpio savo raštų pobūdžio, panašiai, kaip kad dabar mums aiškinote DRAUGE?

Kokiu būdu galvojate atitaisyti okupacijos metu parašytas 7, sąmoningai sufalsifikuotas istorijos knygas?

Klausimas naujai paskirtam ambasadoriui apie Lietuvos politiką ir jos siekius jo atstovausiamame krašte, kol ten dar pareigas tebeina dabartinis ambasadorius, yra, mūsų nuomone, provokacinis. Taip pat mums atrodo, kad apie savo vaidmenį Lietuvoje tesprendžia pati PLB ir JAV Bendruomenė, o ką visa tai turi su žydais ir Izraeliu, mes tiesiog neįsivaizduojame. Galime taip pat p. Dundzilai paaiškinti, kad KGB slapyvardžius turėjo daug kas: ir agentai, ir sekamieji, kuo nors įtariamieji ar verbuojamieji. Viena tačiau yra aišku – patys slapyvardininkai apie tai nieko nežinodavo. Taigi šį užgaulų klausimą gal reikėtų peradresuoti. Tuo labiau, kad Vakaruose, skirtingai nuo sovietų, įrodymais turi pasirūpinti ne kaltinamieji, o prokurorai. Ta pati taisyklė galioja ir spaudos „prokurorams". O kad gerb. A. Eidintas būtų rašęs sąmoningai sufalsifikuotas knygas (tarsi falsifikuoti būtų galima ir nesąmoningai!), tai tokio akiplėšiško teiginio dar nėra paskelbęs nė vienas nei Lietuvos, nei išeivijos istorikas.

Gaila, bet Vakaruose leidžiamoje lietuvių spaudoje dažnai pasigendame ... vakarietiško mandagumo.

VALIO KANADA!

Tėviškės žiburiuose (nr. 43, 1993.X.26) mūsų dėmesį atkreipė pora skelbimų:

JŪS TURITE GALIMYBĘ lengvai numesti viršsvorį, įgauti energijos, atsikratyti ligų ir ... užsidirbti pinigų. Skambinkite Ritai (410)-259-4168 Toronte.

JEI GYVENATE Hamiltone ir esate vienišas kaip ir aš, galite mane aplankyti. Prie puoduko arbatos būtų smagiau praleisti laiką. Skambinkite Elenai tel. 547-4093.

Lietuvos spaudoje apstu skelbimų apie „naktines palydoves" ar „žavingas grafaites", kurios „papuoš bet kokią kompaniją" bet kuriuo paros laiku. Tačiau Šiaurės Amerikos lietuvių spaudoje *Tėviškės žiburių* skelbimai – tai pirmosios kregždės. Kanada šį karta pralenkė droviąją, puritoniškąją JAV lietuvių spaudą.

Vyt. Gedrimas

LIETUVĄ KREČIA...

(atkelta iš 1-mo psl.)

valdytojo kėdę, kurią, galimas daiktas, užims buvęs Kauno „Inkaro" fabriko direktorius K. Šeputis.

Apskritai reikia pasakyti, kad ir patys darbiečiai pradeda abejoti savo „kompetentingumo" lygiu, ir dabar pamažu atsisako prieš metus iškelto „specialistų vyriausybės" šūkio, pamažu keisdami jį teisingesniu „savo vyriausybės" šūkiu. Iš vyriausybės jau pasitraukė nepartiniai ministrai. Tai krašto apsaugos ministras Audrius Butkevičius ir socialinės apsaugos ministras Teodoras Medalskis. Panašus likimas netrukus gali ištikti ir kitus ministrus nedarbiečius – teisingumo ministrą J. Prapiestį, susisiekimo ministrą J. Biržiškį. Savo vietų neteko nemažai pavaduotojų. Vyriausybės juridinio skyriaus viršininku vietoj atleisto teisininko tapo žmogus su partiniu diplomu. Teisininkas buvo apkaltintas nekompetencija... Ministrais (naujais) tapo darbiečiai – krašto apsaugos – 33 metų buvęs komjaunimo CK darbuotojas Linas Linkevičius, o socialinių reikalų – 56 m. Mindaugas Stankevičius.

Mažeikių naftos įmonės nuoma „Lucoil" (valstybiniam Rusijos naftos koncernui) labai pavojinga mums, nes 20 procentų pagaminto mazuto paliekama Lietuvai. Šios sutarties naudinga nepavadinčiau, nes Mažeikių palyginti žemos kokybės mazutą Lietuva turės išsipirkti Roterdamo biržos kaina, pridedant transporto išlaidas vežant jūra, nors jo vežti iš niekur nereikia. Tiksliau būtų šią sutartį vadinti neišvengiama. „Jei taip, tai kam sutartį numatoma sudaryti penkeriems metams?" – klausia *Lietuvos ryte* opozicijos atstovas Seime Stasys Malkevičius.

Praėjus metams po to, kai LDDP šaukė apie sugriautą šalies žemės ūkį, padėtis kaime tapo dar labiau supainiota. Nevyksta reforma sveikatos apsaugoje. Tie, kurie ją turėtų daryti, pradeda aiškinti kad jos nė nereikia, taigi gydytojai, kaip ir mokytojai yra prasčiausiai apmokami darbuotojai Lietuvoje (100-150 litų arba 25-40 dolerių alga per mėnesį). Socialinio draudimo srityje valdžia visokeriopai stengiasi išlaikyti valstybinį monopolį, reforma net nepradėta.

Lietuvos užsienio politika tapo sunkiai prognozuojama. Valdžia stengiasi nusileisti Rusijai net tada, kai ji pati to net nepageidauja. Rusija pastaruoju metu stengiasi išlaikyti Lietuvoje kai kurias struktūras, o darbiečiai visa tai vertina kaip savo įžvalgios politikos laimėjimą.

Krašto apsaugoje tebesitęsia betvarkė, iš senųjų karininkų tyčiojamasi, dalis jaunesnių tapo nepriimtini, kaip buvę sovietų armijoje, niekas negali dar ir dabar pasakyti, kokios kariuomenės reikia Lietuvai ir kiek jos reikia, jei pulkininkas per mėnesį gali gauti ne daugiau kaip 21 dolerį algos.

Neseniai Seime priimtas Prevencinio sulaikymo įstatymas leidžia policijai porai mėnesių uždaryti kalėjime bet kurį pilietį, ir jau sulaikyti keli mafijozai, tačiau išskyrus porą trejetą, tai daugiausia smulkios žuvelės.

Vienintelis dalykas, už ką galima pagirti darbiečių vyriausybę, yra infliacijos sustabdymas ir dalinis lito stabilizavimas. Tačiau jis iš esmės buvo pasiektas centrinio banko dėka, jam priešinantis prieš valdžios užmačias tapti gerai infliacijos sąskaita. Centrinio banko valdytojas jau sutvarkytas. Vadinasi ir vienintelis laimėjimas pakibęs ore.

Rimvydas Valatka

Vilnius, 1993.X.23

MŪSŲ KAIMYNAI BALTARUSIAI . . .

Daug kas nustebo, kai sužinojo, kad Baltarusijos atstovai Jungtinėse Tautose išplatino deklaraciją, jog Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė buvo baltarusių valstybė, vadinasi, jos politinio ir kultūrinio palikimo paveldėtoja yra dabartinė Baltarusijos Respublika, Nepriklausomų Valstybių Sandraugos narė. Atidžiau susipažinus su etninio baltarusių mentaliteto raida ir posovietine geopolitine konsteliacija, ši deklaracija nėra visiškai netikėta ir ideologiškai neparuošta, bent jau pačios Baltarusijos gyvenime.

Lietuvos ir Baltarusijos ar lietuvių ir baltarusių istoriniai santykiai yra be galo plati tema, kuri remiasi į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldo, baltarusių tautos baltiškojo substrato, lietuvių asimiliacijos ir daugelį kitų, tarp jų ir dabartinių valstybinių, problemų. Čia sustosiu tik prie vienos konferencijos klausimų, norėdamas parodyti, kaip pasinaudojama proga naujųjų baltarusiškų istorinių koncepcijų plėtrai ir jų internacionalizacijai .

Šių metų birželio 28 – liepos 2 d. Gardine (dabar Baltarusijoje) įvyko tarptautinė mokslinė konferencija „Roma IV". Ji buvo skirta Baltarusijos, Lietuvos, Lenkijos ir Ukrainos tautinių ir religinių kultūrų istorijai aptarti. Beje, pirmąją šios sesijos konferenciją 1990 metais surengė popiežiaus globojamas Lenkų krikščioniškosios kultūros institutas Romoje. Po to šios konferencijos imtos organizuoti kasmet, jau įvyko Liubline (Lenkija) ir Kamenece (Vakarų Ukraina) , kitais metais bus Lietuvoje. Apskritai konferencijų dalyviai – istorikai, filologai, ir kitų artimų specialybių mokslo darbuotojai – pasižymėjo santūrumu, tolerancija. Jei imsime atskirai lenkus, tai buvo matyti jų noras suprasti kitų koncepcijas, kurios netelpa tradicinės lenkų istoriografijos rėmuose.

Gardino konferencijos ypatybė buvo ta, kad čia ėmė dominuoti „baltarusių klausimas" – baltarusių humanitarai užgožė svečius kiekybiškai ir demonstravo savo visuomenės mentaliteto vaisius. Kiekybinio dominavimo buvo pasiekta gana keistu būdu: po keletos programoje išvardintų pranešimų sekė „užplanuoti pasisakymai ir diskusijos", nurodant kalbėtojų pavardes. Iš pirmo žvilgsnio atrodo gana kurioziška užsirašyti diskusijoms, kai nežinai ką pagrindiniai pranešėjai kalbės. Todėl „užplanuotieji", daugiausia baltarusiai kaip sakoma, „giedojo savo giesmę" solo. Konferencijos organizatorių – Gardino universiteto, Tarptautinės baltarusių asociacijos – sumanymu, pranešimų ir „užplanuotų" kalbėtojų tekstai bus išspausdinti baltarusių kalba masiniu tiražu visuomenei „istoriškai auklėti". Tuo būdu konferencijos „Roma IV" vardas tarnaus šio leidinio (ir jo tezių) prestižui padidinti.

Žinoma, tuo nenorėčiau tvirtinti, kad apskritai baltarusių pranešimai buvo aiškiai surikiuoti tendencingam tikslui siekti. Visiškai ne. Ypač daug buvo kalbėta apie tautinį-kultūrinį atgimimą, regionines Baltarusijos ypatybes. Igorj Širšov įdomiai samprotavo apie baltarusių tautos egzistencijos pavojų, kai dabartinė kultūrinė infrastruktūra negina tautiškumo, o tautos smukimas į žemesnės kokybės etnosą esąs visiškai realus. Tautą galįs išgelbėti tik aklas pasipriešinimas denacionalizacijai, vadovaujamas savo skubiai išugdyto kultūrinio elito – inteligentijos. Tautinės ir pilietinės (juk Baltarusija pasiskelbė nepriklausoma valstybe) savimonės ugdymas dabar esąs didžiausias baltarusių inteligentijos rūpestis.

Pačioje konferencijoje baltarusių pranešėjai savo referatus pabrėžtinai skaitė baltarusiškai. Žinoma, kaip reikėjo tikėtis, ne kiekvienam sklandžiai sekėsi. Juk už konferencijos sienų, paties miesto viešose vietose – viešbutyje, restoranuose, parduotuvėse – nė karto neteko girdėti baltarusių kalbos. Tas pats Minske ir kituose Baltarusijos miestuose.

Bene „patriotiškiausias" buvo Jevgenij Širiajev pranešimas apie baltarusių tautos lokalizaciją pagal istorinę kartografiją. Kalbėtojas fragmentiškai išdėstė tai, ką jau buvo rašęs prieš porą metų. Turiu galvoje jo knygą „Bielarusj: Rusj Bielaja, Rusj Čiornaja i Litva v kartach" (Baltarusija: Baltoji Rusia, Juodoji Rusia ir Lietuva žemėlapiuose. Minskas, „Navuka i technika", 1991). Jo knygos įvadas ir minėtasis pranešimas yra naujųjų Baltarusijoje plintančių etnopolitinių aspiracijų išraiška ir atspindys. Visų pirma sustokime prie etnonimo lietuvis netikėto aiškinimo. J. Širiajev ir keletas kitų konferencijos dalyvių (pvz., JAV baltarusių veikėjas Vytaut Kipel) laiko lietuvius (litvini) baltarusių sinonimu. Lietuvių gentis (ne gentys!) kadaise užėmusi didžiąją dabartinės Baltarusijos dalį. Ši gentis laikoma ne slaviška, bet baltiška. Atrodytų, kad panašiai rašo ir mūsų archeologai bei kalbininkai, nors jie dažniausia linkę lietuvius tapatinti su aukštaičiais. Įdomu tai, jog dabar baltarusiai, ieškodami išskirtinumo iš kitų slavų, pripažįsta savo baltiškąjį substratą, nes baltarusiai („baltarusių nacija") atsirado dėl slavų asimiliacijos su baltais. Beje, sovietiniais laikais baltarusių baltiškojo substrato pripažinimas buvo laikomas buržuazinių nacionalistų ir vakarų imperialistų išmone, skirta slavų vienybei ardyti. Prisimenu, kad net viena filologų konferencija Minske buvo uždrausta, kai paaiškėjo, jog iškils šie substrato klausimai. Dabar gi plačiai propaguojama, kad per asimiliaciją suslavėjusiai tautai išlikęs lietuvio etnonimas ir jis buvęs teisingai vartojamas ligi pat XIX a. pabaigos, kada jį pasisavino žemaičiai, dabartinės Lietuvos gyventojai.

Propaguodami šį teiginį, minėtieji baltarusių autoriai suplaka dvi visišai skirtingas kategorijas – etninę ir pilietinę. Iš tikrųjų Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės (LDK) piliečiai – bajorų ir dvasininkų luomų žmonės – vadinosi lietuviais, lietuvių tauta (naròd litewski). Jų tautinės priklausomybės determinantas buvo ne tiek gimtoji kalba, kiek pilietybė, o po LDK prijungimo prie Rusijos – istorinė valstybinė tradicija. Kaip žinoma, žymi šios „lietuvių tautos" dalis sulenkėjo ir vėliau sudarė nemažą lenkų tautinės mažumos dalį buvusios LDK teritorijoje. Šalia privilegijuotų luomų „lietuvių tautos" gyveno lietuvių liaudis, rusų ar rusinų (vėliau – baltarusių, ukrainiečių) liaudis. Ligi baudžiavos panaikinimo ši „liaudis" buvo „tautos" atstovų – dvarininkų valdiniai. Tik tautinis atgimimas iš šios tarpusavyje susvetimėjusios „tautos" (jos dalies) ir „liaudies" sulydė tautą šiuolaikine etnine prasme. Apie tai dariau pranešimą konferencijoje, tačiau naujosios baltarusiškos teorijos šalininkai jį, rodos, praleido negirdėdami, nes vėliau vėl kalbėjo apie pirmuosius lietuvius Amerikoje, juos vadindami pirmaisiais baltarusiais emigrantais.

LDK buvusi baltarusių, vadinamų litvinais (lietuviais), valstybė, o dabartiniai lietuviai galį pretenduoti tik į Žemaitijos, autonominės LDK dalies istoriją. Valstybinė LDK kalba buvusi senoji baltarusių (litvinų) kalba. Tolimesnis logiškai susietas teiginys, kad Mindaugas, Gediminas, Algirdas, Kęstutis, Vytautas buvo baltarusių kunigaikščiai (kaip tokie jie įvardijami ir Baltarusijos leidiniuose, plakatuose, atvirutėse). Konferencijos dalyvis Lietuvos istorijos instituto bendradarbis dr. Zigmantas Kiaupa savo pranešime ir diskusijose argumentuotai įrodinėjo politinį prioritetą LDK kūrime ir aiškino, kad LDK nebuvo valstybinės kalbos, didžiojo kunigaikščio kanceliarijoje dokumentai buvo rašomi ne tik senąja baltarusių, bet ir lotynų (sutartys su užsienio valstybėmis, privilegijos), vokiečių (ir miestų magistratų aktai) kalbomis, o religinė pastoracinė literatūra leidžama lietuvių, lenkų kalbomis.

J. Širiajev, neva siekdamas istorinio tęstinumo, dabartinį Baltarusijos pavadinimą siūlo pakeisti Litvino-Bieloruskaja Respublika (Lietuvių-Baltarusių Respublika) arba Respublika Litvo-Bielarus (Lietuvos-Baltarusijos Respublika). Kaip jis ir konferencijos dalyvis Jan Zaprudnik (JAV) mano, mūsų valstybę reikia slaviškai vadinti ne Litva, o Lietuva, tuo būsią išvengta negatyvaus sąvokų painiojimo. Reikia pridurti, kad tai padeda suprasti, kodėl dabar Baltarusijos spaudoje, per radiją ir televiziją (net vienu metu per Lietuvos radijo baltarusiškas valandėles) mūsų respublika įvardijama lietuviška forma.

Litva terminą pasiliekant „istorinės tiesos atstatymui", keliamos taip pat baltarusių teritorinės pretenzijos, kurios pažeidžia dabar įsitvirtinusias valstybines sienas. Prieš keletą metų gavau JAV anglų kalba išleistą bukletą „Byelorussia" (leidėjas – Byelorussian-American Association), kuriame pateiktas schematinis žemėlapis, Baltarusijai priskiriantis Vilnių, Daugpilį, Pskovą, Smolenską ir Balstogę. Konferencijos dalyvis Aleksandr Bielokoz taip pat aiškino, kad jis pats girdėjęs apie Vilnių, Latvijos Latgalijoje, prie Smolensko kalbančius poprostu „paprastai", bet jie patys nėra įsisąmoninę, kad kalba baltarusiškai ir yra baltarusiai, kuriuos sujungus į vieną valstybę atsirastų ir baltarusiška etnopolitinė savimonė.

Iš tikrųjų tautiniai atgimimai, kaip žino istorija, ieškojo savo etninių ribų, norėjo pažinti savo teritoriją ir tuo pagrindu susidaryti tautinę programą, kuriai realizuoti laukė tinkamo momento. Toks tinkamas laikas buvo didžiųjų imperijų irimas. Pastaruoju metu Sovietų Sąjungos subyrėjimas taip pat ne vienai tautai sudarė galimybę sukurti savo valstybę. Tačiau nesunku pastebėti, jog naujosios baltarusiškos teorijos siejasi ne tik su baltarusių etniniu mentalitetu, bet ir su sovietinės imperijos restauracijos nostalgija. J. Širiajev savo knygos pratarmėje sakosi, kad šį jo darbą paskatinę „įvykiai, susieti su ekspansiniais lenkų ir lietuvių nacionalistų veiksmais, kurie kėsinasi į baltarusių žemes". Atrodytų, lyg kokie agresoriai jau puola ar ruošiasi pulti Baltarusiją ir ją pasidalinti. Atvirkščiai, toliau autorius prisipažįsta, kad knyga pateiks „objektyvius" ir „pagrįstus" duomenis tam atvejui, jei reikėtų pakeisti ar patikslinti dabartines Baltarusijos (rašoma – Baltarusijos Sovietų Socialistinės Respublikos) sienas. Atkreipkime dėmesį į tai, kas šią knygą išleido. Nurodytoji „Mokslo ir technikos" leidykla Minske priklausė Mokslų akademijai ir Valstybiniam spaudos komitetui, kuriems anuomet baltarusių tautinės aspiracijos nė iš tolo nerūpėjo. Beje pats knygos autorius gyvena Maskvoje, dirba Geologijos institute ir yra kartografinių duomenų, gaunamų iš kosminių palydovų, apdorojimo specialistas, vadinasi – nė iš tolo ne istorikas.

Pati knyga išleista net 50 tūkstančių egzempliorių tiražu ir, turint galvoje sovietinius tempus, nepaprastai greitai: įteikta spaustuvei 1991 m. vasario 22 d., o kovo 28 d. jau išspausdinta. Ir koks tai laikas! Knyga ruošta tuo metu, kaip ir sausio 13-osios įvykiai Vilniuje, kai tarp Maskvos ir Vilniaus bei Šalčininkų rajonų siūte siuvo nepailstantis politbiuro emisaras Igorj Šenin, kai buvo rezgami Vilniaus krašto autonomijos ar Lenkų sovietinės respublikos planai, kai Baltarusijos SSR vadovybė grasino „atsiimsianti" 1938 m. grąžintąjį Lietuvai Vilniaus kraštą (lyg jis kada nors Baltarusijai būtų priklausęs). Labai aiškiai matyti, kad J. Širiajev knyga

(tęsinys sekančiame psl.)

POKALBIS SU SAVUKYNU

„KULTŪROS BARAI" – UŽ VINCO KUDIRKOS IR JUOZO VAIŽGANTO PARTIJĄ

Kultūros barai šiuo metu yra vienas iš įdomiausių kultūros žurnalų Lietuvoje. Žurnalo redaktoriui, kalbininkui Broniui Savukynui *Akiračiai* pateikė keletą klausimų, prašydami jį supažindinti išeiviją su savo žurnalu. Prie atsakymų pridėtame laiške B. Savukynas mums rašė:

Leiskite *pasveikinti* Akiračius, *sulaukusius gražios 25-erių metų sukakties. Už jūsų mėnraštį* Kultūros barai *vyresni tik trejetu metų. Dar prieš šešetą metų buvome skirtingose geležinės uždangos pusėse, siekėme daugmaž to paties tikslo, tik* Akiračiai *atviru žodžiu,* Kultūros barai *potekstėmis, o daugiausia gal, Heideggerio žodžiais tariant, tik „galimybės jėga", t.y. tikėjimu, kad gali ir kitaip būti. Dabar ir* KB *byloja atviru žodžiu. Turime jau ir bendrų autorių. Tarp abiejų leidinių bendradarbiavimo galėtų būti ir daugiau.*

Į Liūto Mockūno man pateiktus 8 klausimus stengiausi atsakyti kuo trumpiau ir aiškiau, nors kai kurie atsakymai galėjo tapti ir analitinėmis studijomis. Kalbant trumpai, uždavinius ir tikslus nusakant tiesiog tezėmis, sunku išvengti deklaratyvumo, už kurį belieka atsiprašyti gerbiamus skaitytojus.

* * *

Kokia yra Kultūros barų *paskirtis Lietuvos kultūros žurnalų tape?*

Ačiū Dievui, dabar niekas iš viršaus tos paskirties įsakmiai dar nenurodo ir nenustato, kaip anais „liaudies valdžios" laikais. *KB* paskirtis iš dalies yra nusistojusi per 28 metus, sakyčiau, iš tradicijos; iš dalies ji jau keleri metai kitėjo laužant tą tradiciją, visų pirma atmetant sovietinio apinasrio formuotą siaurą, dogmatišką ir net vulgarią kultūros sampratą.

Nuo kitų kultūros žurnalų *KB* skiriasi (bent stengiasi skirtis) ir kultūros samprata, ir tematika, o nuo pat pradžios skyrėsi daugiausia kultūros istorijos straipsniais – joks periodinis leidinys jų tiek nepaskelbė. Dabar *KB*, manyčiau, labiausiai išsiskiria tematikos spektro pločiu: kultūros politika, bendroji kultūros problematika, kultūrologija, kultūros ir meno filosofija, estetika, menų (dailės, architektūros, teatro, muzikos) kūrybos procesas, humanitarinių ir socialinių mokslų problematika, pagaliau ir Lietuvos politinės bei socialinės istorijos svarbesni reiškiniai. Kiti kultūros žurnalai (*Metai, Krantai, Proskyna*) spausdina su nedažnomis išimtimis daugiausia filologinės bei literatūrinės ar menotyrinės tematikos straipsnius.

KB strateginį uždavinį galima nusakyti taip: kiek įmanoma kompetentingiau ir kritiškiau analizuoti visų kultūros sričių būklę, kultūros reiškinius vertinti plačiame krašto ir užsienio (visų pirma Europos) visuomenės gyvenimo kontekste, vadovaujantis visuotinai pripažintais progreso kriterijais, tačiau pastarųjų nesuabsoliutinant, laikantis principo, kad kultūrai niekas negali vadovauti ir niekas negali pasakyti kokia ji turėtų būti, nes kultūros kūryba kyla iš individo dvasios galių.

Pirmenybė teikiama elitiniam kultūros klodui, kuris yra visos krašto (ar tautinės) kultūros plėtros garantas. Aišku, neignoruojama ir etninė (liaudies) kultūra, kuri yra visos krašto kultūros savitumo šaltinis. Elitinio ir etninio kultūros klodų natūrali sąveika ir sintezė gali teikti kultūrai dinamiškumo ir sykiu atsparumo. *KB* stengiasi ginti kultūros atvirumo nuostatą, nes tik atvirai kultūrai negresia sustabarėjimas ir išsigimimas.

Taip suprasdamas savo paskirtį ir uždavinius, žurnalas darosi universalesnis už kitus kultūros leidinius. Bent šiuo metu *KB* rimtu konkurentu laikyčiau gal tik akivaizdžiai tobulėjantį, sutelkusį gabių bendradarbių būrį *Naująjį židinį*, kurio kultūrinės tematikos spektras taip pat platesnis nei kitų žurnalų bei almanachų.

Kokie buvo KB *tikslai sovietiniais laikais?*

Formaliai jie turėjo būti tokie, kokius diktavo vienintelė ir valdančioji partija. Bet tik formaliai. Realiai žurnalas niekada *en bloc* tų tikslų ir nesiekė; atiduodamas duoklę kokiu dažniausiai niekieno neskaitomu straipsniūkščiu, kitais straipsniais stengėsi bent jau nepasirodyti primityvus. Žurnalas buvo įsteigtas tuo metu, kai Lietuvą pasiekė, gal keletą metų vėluodama, chruščiovinio „atlydžio" banga. Antrajam redaktoriui (pirmoji išleido gal tik pora numerių) Aleksui Baltrūnui, turėjusiam rimtų kultūrininko ambicijų (savaip siekusiam pakartoti *Naujosios Romuvos* misiją), sugebėjusiam diplomatiškai laviruoti tarp partijos funkcionierių sustatytų gairių, subūrusiam tikrai pajėgų redakcijos darbuotojų būrį (rašytojai M. Martinaitis ir Ema Mikulėnaitė, publicistas R. Ozolas, dailėtyrininkas A. Patašius, žurnalistas A. Judžentis ir kiti) pavyko *KB* išlaikyti tikrai geriausiu (to meto mastais) žurnalu Lietuvoje apie penketą metų. Tuo metu *KB* inspiravo ir palaikė keletą rimtų visuomenės iniciatyvų: kraštotyrininkų sąjūdį, vėliau tapusį vienu iš atgimimo veiksnių, lituanistų vajų gelbėti lietuvių kalbą nuo rusifikacijos apnašų ir kt.

Kurioziškas atrodė to meto kultūros ministro, grįžusio iš išvykos į JAV, kaltinimas žurnalo redakcijai: „Išeiviai sako, kad *Kultūros barai* jiems dvelkia Lietuva; štai ką jūs leidžiate, užuot varę kontrpropagandą!" Neilgai trukus Baltrūnas buvo priverstas iš redakcijos pasitraukti.

KB redaktoriai, kaip jokio kito žurnalo, CK nuosprendžiais buvo keičiami kas 4-5 metai. Bet redakcijoje visą laiką išliko žmonių, nedrebančių dėl savo likimo, išmokusių „šį tą prastumti". Retas *KB* numeris nenukentėdavo nuo cenzūros, o šiai ką pražiopsojus, buvo linksniuojamas CK kuluaruose ar partijos aktyvo susirinkimuose, *Komunisto* žurnalo straipsniuose. A. Patašius ministro nurodymu buvo išmestas iš redakcijos už tai, kad kritiškame straipsnyje apie maskviškius plakatistus paliko rusišką grupės pavadinimą *Bojevoj karandaš* (Kovingasis pieštukas), kurį buvo galima suprasti kaip ironiją, o V. Žemkalnio-Landsbergio straipsnyje neišbraukė pastraipos apie tai, kaip Vilnius buvo nusiaubtas maskvėnų kariuomenės 1655 m. Vos keletą metų egzistavę, žurnalo skyriai buvo uždraudžiami (pvz., *Lietuviai svetur*). Apie redakcijos darbuotojų svarstymus uždaruose ir atviruose partijos susirinkimuose, apie įvairiausius visokiausio rango pareigūnų įspėjimus ir grasinimus būtų galima jaučio odą prirašyti. Kokiomis sąlygomis reikėjo tais laikais redakcijoms dirbti, kokios buvo intelektualų nuostatos ir nuotaikos gerai matyti iš dviejų *Metmenyse* (62/1992) paskelbtų straipsnių: J. Tornau „Kaip mes buvome cenzūruojami" ir A. Zalatoriaus „Kultūros situacija ir kūrėjo padėtis". Tik prie to reikia pridurti, kad *Kultūros barai* visą laiką buvo CK ir visų jo talkininkų sekami bene akyliausiai iš visų leidinių.

Žurnalas pradėjo kiek atsigauti tik nuo 1986 m., kai Maskvoje jau pūtė „perestrojkos" vėjas ir jį užuodęs LKP CK kiek atleido vadžias, o sparčiai keistis ėmė tik po cenzūros panaikinimo.

Dažnas sako, kad Jūsų redaguojamas KB *pasidarė įdomesnis žurnalas negu buvo anksčiau. Ką darote, ko ankstesni redaktoriai nedarė?*

Gal atvirkščiai: ko nedarau, o būtent to, ką jie darė, t.y. nieko nebijau; jie buvo išdresiruojami arba priverčiami bijoti, arba patys savaime bijojo (tai pats tikrasis sovietinio redaktoriaus tipas).

MŪSŲ KAIMYNAI...

(atkelta iš 5-to psl.)

yra skirta šioms akcijoms pateisinti, nes ji visų pirma nukreipta prieš Lietuvos Respubliką, tuomet jau deklaravusią apie savo nepriklausomybės svarstymą ir ryšių su Sovietų Sąjunga nutraukimą.

J. Širiajev dėmesys sutelktas Rytų Lietuvos baltarusiškumui įrodyti. Jis visiškai nepripažįsta lietuvių nutautinimo proceso, XIX a. ir XX a. pradžios lietuvių - baltarusių ar lietuvių - lenkų dvikalbystės ir lietuvių - baltarusių - lenkų trikalbystės šiame krašte ir mielai naudojasi kaip objektyviais caro laikų žemėlapiais apie tolimiausią slaviško elemento ribą. Jis neneigia, kad čia buvo ir lenkų, tačiau po II pasaulinio karo jie visi išvykę į Lenkiją, todėl likę vieni baltarusiai. Kodėl jie dabar pasivadinę lenkais? Kalti esą lietuviai. Mat 6-ame dešimtmetyje lietuvių valdžia uždariusi visas baltarusiškas mokyklas (jų iš tikrųjų nebuvo) ir pristeigusi lenkiškų, kad galėtų baltarusius sulenkinti. Čia autorius tyčia klaidina skaitytojus, nutylėdamas, jog sovietų valdžia rusifikacijos tikslais uždarinėjo lietuviškas ir net lenkiškas mokyklas ir visur steigė rusiškas. Apskritai apie šio krašto rusifikaciją nei šis, nei kiti panašūs autoriai kalbėti nemėgsta. Už vietinių gyventojų lenkinimą J. Širiajev meta kaltinimą lietuvių valdžiai, kaip nedraugiškai „baltarusių nacijai" ir reikalauja vietiniams gyventojams, kalbantiems „poprastu", prievarta „atstatyti" baltarusių tautybę. Pačioje konferencijoje panašios mintys buvo dėstomos aptakiau, tačiau nuo to jų esmė nesikeitė. Jos žymiai plačiau ir aštresnėmis formomis diena dienon propaguojamos kai kuriuose Baltarusijos laikraščiuose bei žurnaluose, publicistiniuose leidiniuose, istorinėje beletristikoje. Blogiausia, kad blaivių balsų nesigirdi. Šios teorijos kelia ypač juodų minčių, kai išėjęs iš garsiojo LDK rūmų iždininko Antano Tyzenhauzo teatro, kuriame vyko konferencija, matai geriausioje Gardino aikštėje stūksantį didžiulį bronzinį Leniną ir savo kanoniniu mostu rodantį „šviesų komunizmo rytojų", o šalia aikštės driekiasi Markso, Engelso, Socializmo, Sovietinių pasieniečių gatvės...

Mumyse liko istorijos užprogramuotas budrumas santykiuose su dabartine Lenkija, tačiau kaip ateityje gyvensime šalia Baltarusijos, lieka neįminta mįslė. Optimistiškai galime svajoti apie mielus istorinius kaimynus baltarusius (žinoma, ne litvinus), sukūrusius demokratinę valstybę, įsijungusius į Europos tautų bendriją. Tačiau jeigu papūs imperijos restauracijos vėjai iš Rytų, ši kaimynystė gali apkarsti ne mažiau kaip Želigovskio avantiūra.

Vytautas Merkys

Stengiuosi neįsileisti į žurnalą keisto sovietmečiu atsiradusio žanro, vadinamo apybraiža, kuri beletrizuotai, dažnai sentimentaliai ir diletantiškai (t.y. žurnalistiškai) aprašinėja kokį teigiamą (patetiškai) ar neigiamą (smerkiamai) herojų ar reiškinį.

Atmetu rašinius, kurie paprastai visi vienodi, apie vadinamąją saviveiklą ir saviveiklininkus, apie „liaudies meistrus".

Atbaidžiau gražiažodžius patriotus, kurių patriotizmas: „Oi kaip Lietuvoj gražu..."

Visai nemanau orientuoti žurnalo į „platesnį skaitytojų sluoksnį", t.y. nesistengiu, kad *KB* tenkintų masių interesus ir skonį.

Bandau skyrių redaktorius įtaigoti, kad straipsnius užsakytų tik atitinkamos srities specialistams ir, gink Dieve, ne valdininkams (bet dar pralenda ir diletantų).

Gerokai praplėčiau, kaip jau sakyta, tematikos spektrą.

Stengiuosi pagal išgales daugiau spausdinti įvairios tematikos verstinės eseistikos, iš kurios gali pasimokyti ir mūsiškiai bendradarbiai.

Ko dar neįstengiau padaryti:

– sumažinti empirikos menotyros straipsniuose, kuri gali būti įdomi tik „to paties cecho meistrams" (tai vis dar „lietuviškosios tarybinės" menotyros paveldas).

– nerandu būdo paveikti autorius (šiaip jau gerus specialistus), kad nerašytų terminologiškai žargoniška kalba ir griozdišku, „hegelišku" stilium; dėl to žurnalui galima prikišti ir per didelį „akademiškumą".

– dar ne toks, kokį įsivaizduoju, „Problemų ir idėjų" skyrius, mažoka recenzijų.

Žurnale beveik neliečiama literatūra. Kodėl?

Pirma, yra net keletas literatūros laikraščių ir žurnalų, o literatūros klausimais kvalifikuotai rašančių tik keliolika; juos ir užverbuoja tie leidiniai. Antra, mažai kas iš mūsiškių literatų moka analizuoti literatūrą kaip kultūros reiškinį, sociokultūriniu aspektu. Tačiau Jūs pasakėte „beveik", ir jis visai vietoje. Per metus paskelbiama keletas straipsnių apie literatūrą. O poezijos ar prozos, verstinės ir originalios, esti kiekviename numeryje.

Ko labiausiai pageidaujate iš savo autorių?

Tiksliau būtų klausti: ko pageidaučiau? Pirmiausia, nagrinėjamojo ar aprašomojo dalyko gero pažinimo ir išmanymo, sklandžios kalbos ir skaidraus stiliaus, kritiškos minties, mažiau entuziazmo ir daugiau skepticizmo; ypač menotyrininkų straipsniams trūksta kritiškumo ar bent rezervuotumo.

Šiuo metu Lietuvoje vykstant politinei-ideologinei diferenciacijai, kokias pozicijas yra užėmę Kultūros barai?

Į šį klausimą leiskite atsakyti metonimija. Gal prieš trejetą metų A.J. Greimas *Literatūros ir meno* skyrelyje „Baltos lankos", turėdamas tą patį galvoje, kaip ir Jūs, pasiūlė du orientyrus: Vincą Kudirką ir Vaižgantą. Dabar šalia jų jau galima laikyti orientyru ir patį Greimą. Aišku, Greimas galvojo semiotiškai. Pirmasis jam – tai pirmojo Atgimimo liberaliosios srovės atstovas, antrasis – gyva to Atgimimo ir Nepriklausomybės jungtis, be galo tolerantiška ir dinamiška asmenybė. Trečiasis mums reikštų Nepriklausomybės išugdytą, pasauliui atvirą, antrąjį Atgimimą sveikinusią ir sykiu kai kurias jo apraiškas griežtai kritikavusią asmenybę. Ar ne šie trys orientyrai kultūros žurnalui renkantis poziciją būtų tinkamiausi? O dabar pagalvokime: į kurias gi partijas, veikiančias Lietuvoje 1993 m., stotų Vincas Kudirka, Vaižgantas ir Algirdas J. Greimas? *Sapienti sat.*

Žurnalas atviras kiekvienam, kas turi ką konstruktyvaus ar įdomaus pasakyti apie kultūrą. Tik redakcija nežada neįsileisti ir oponento. Beje, *KB* skyrius „Nuomonės apie nuomones", kuris galėtų tapti karštų diskusijų vieta, nedaug tesulaukia autorių. Kiekvienas šneka iš savo tribūnos.

Ne paslaptis, kad kultūros žurnalus Lietuvoje slegia įvairios bėdos. Kuo skundžiasi KB?

Teisingiau būtų sakyti: ne kultūros žurnalus, o jų skaitytojus ir autorius slegia bėdos, ir ne įvairios, o viena didelė. Pinigų Lietuvos intelektualai, kad ir kaip plušėtų, uždirba tiek, kad retas teįstengia vieną porą pigiausių batų per metus nusipirkti, jei dar minta ne vien bulvėmis su pienu.

Tų skundais besivaduojančių aimanuotojų jau tiek, kad skųstis būtų banalu, koktu ir net nepadoru. Tad tik konstatuosiu, ko *KB* redakcija negali ir neišgali.

Negali pakelti žurnalo numerio kainos iki savikainos (3 Lt), jau nekalbant apie normalią (5 Lt), nes metinė prenumerata kainuotų skaitytojui 36 Lt (antruoju atveju – 60 Lt) ir su mokesčiu už pašto paslaugas (4 Lt) sudarytų nuo 30 iki 50% jo mėnesinės algos. Tad kaip padidinti tiražą?

Neišgali mokėti pakenčiamo honoraro savo autoriams; mokant už 15 p. straipsnį ~20 Lt, negalima reikalauti iš jų, kad į straipsnį būtų įdėta ne tik darbo, bet ir išmanymo; ačiū Dievui, Lietuvoje dar netrūksta idealistų, tai ir straipsnių redakcija nestokoja.

Negali redakcija priimti į darbą kvalifikuoto specialisto (sakykim, vertėjo iš anglų kalbos), tegalėdama jam mokėti apie 150 Lt algos (vidutinis darbuotojų uždarbis apie 135 Lt), kai kokia nors vinimis prekiaujanti kompanijėlė jam siūlo pora šimtų dolerių.

Tad ir sakau, kad valstybė dotuoja ne žurnalus, o jų skaitytojus ir autorius. Nustojus eiti *Metams, Kultūros barams, Literatūrai ir menui*, apmirtų ir kultūros kūrybos procesas, nes kultūra tol gyva, kol pati apie save mąsto. Jeigu valstybė turėtų strateginę kultūros plėtotės programą, tai keletą kultūros ir literatūros žurnalų, imtų finansuoti kaip kultūros puoselėjimo programą, o ne iš bendro Kultūros ir švietimo ministerijos kapšio. Ar *Metų* bei *Kultūros barų* turiniai, išspausdinti gruodžio numeryje, nėra tokios programos? Valstybės parama bus reikalinga iki tol, kol intelektualų uždarbis padidės bent trigubai.

Kiek kainuoja užsiprenumeruoti KB *metams užsienyje, kam siųsti čekius ir kur siųsti pinigus?*

Kultūros barai 1994 m. bus bene pigiausias iš panašios apimties žurnalų.

Metinės prenumeratos kaina – 32 USD arba 40 Kanados dol., kita valiuta pagal esamą santykį su USD.

Čekius (money order) reikia siųsti tokiu adresu:

Kultūros barų redakcijai
Universiteto g. 6
2600 Vilnius
Lithuania

arba redakcijos atstovei JAV Marijai Paškevičienei adresu:

Marija Paškevičienė
306 - 55th Place Downers Grove,
Il. 60516-1537
USA

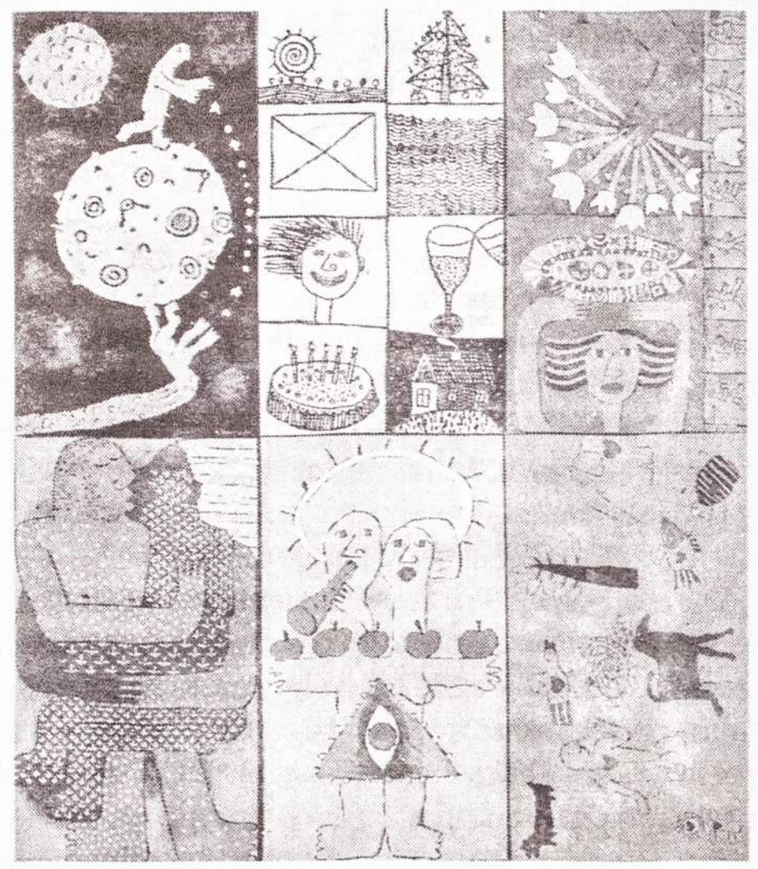

Pinigus už prenumeratą ar žurnalui paremti pervesti adresu:

Žurnalo *Kultūros barai* redakcijai
Komercinis bankas / Vilniaus bankas
kodas 260 001 777
valiutinė sąskaita nr. 57 080 104.

Pageidautina apie perlaidas pranešti redakcijai.

Ateinantiems metams žurnalą prenumeruoti galima iki sausio 15 d.

Prašytume visus prenumeratorius ir rėmėjus aiškiai rašyti savo adresą.

Nesinorėtų taip komerciškai baigti šį pokalbį.

Linkiu *Akiračiams* ir jų skaitytojams laimingų Naujų metų.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Juozas Jakštas, *Nepriklausomos Lietuvos istorija 1918-1940* .Išleido Akademinio skautų sąjūdžio Vydūno fondas, Čikagoje, 1992 m. 272 psl. Kaina nepažymėta.

1936 metais tuometinės Švietimo ministerijos pastangomis paruošta ir išleista A. Šapokos redaguota mokyklinė *Lietuvos istorija* pasidarė ne tik privalomu vadovėliu gimnazijų moksleiviams, bet ir užpildė spragą populiarios, patikimos ir išsamios masėms prieinamos Lietuvos istorijos. Normaliomis aplinkybėmis šią istoriją vėliau būtų pakeitę naujesnės panašaus pobūdžio knygos, arba ta pati A. Šapokos redaguota *Istorija* būtų susilaukusi naujų laidų, papildytų vėlesnės Lietuvos istorijos įvykių aprašymais. Tačiau Lietuvoje sovietmečiu to padaryti buvo neįmanoma, o išeivija pati viena to darbo atlikti nepajėgė. Dėl to Akademinės skautijos leidykla paskatino dr. J. Jakštą, vieną iš Šapokos red. istorijos autorių, parašyti vėliausio, po 1918 m. laikotarpo istoriją. Ši knyga ir yra tų pastangų išdava.

ŽMONĖS IR FAKTAI – TIKRI IR SUGALVOTI

Keli V. Sirijos Giros prisiminimai ir komentarai

Vis nebuvau populiariausio Vilniaus laikraščio *Lietuvos ryto* prenumeratorius, tik šį šiaip jau įdomų ir žurnalistiškai brandų dienraštį ar bent jo iškarpų ne kartą gaudavau paskaityti iš draugų ar kitais keliais. Tai ir jo 113 numeris (1993.VI.15) manlink atklydo gana pavėluotai. O su malonumu jame perskaičiau ten įdėtą mano prieškarinio kolegos Vytauto Sirijos Giros (Liudo Giros sūnaus) ilgą pokalbį apie anuos laikus ir šiek tiek apie šiuos laikus. Negi pamirščiau, kad 1935 ir dar 1936 metais mudu esam santarmingai bendradarbiavę smetoninių jaunalietuvių Antano Valiukėno redaguotame *Jaunosios kartos* savaitraštyje...

Patiko jo patikslinimas pokalbyje, kad keliuose rašytojo romanuose pavaizduoti personažai nebūtinai buvę tikri asmenys, o tik autoriaus fantazijoje sugalvoti žmonės. Ne vienas skaitytojas tokius dalykus vis dar sumaišo ir klysta, rašytojų romanuose būtinai ieškodami ir net atpažindami neva tam tikrus gyvus žmones.

Tame pokalbyje irgi užtikau apie save bei apie įvykius, kurie mano prisiminimuose ir vertinimuose būtų gerokai skirtingi. Tad gal ir jie buvo netikri, o tik V.S. Giros čia sugalvoti? Gi metai bėga, lapai krinta, principai ir vertybės kai kam kinta. Taigi mėginsiu truputį patikslinti anų laikų istoriją.

NEPAGRĮSTAS „VADYSTĖS" MITAS

Aš nebuvau 1930-31 m. ėjusio literatūros žurnalo *Trečio fronto* kažkoks politinis ar ideologinis „vadas", kokiu savo pokalbyje mane papuošė Gira, o tik vienas iš trijų redakcinės kolegijos narių. Žurnalo idėjinės ruošos darbuose labiau pasireikšdavau gal tik tuo atžvilgiu, kad (marksininkui K. Korsakui esant kalėjime ir vėliau atokiau laikantis) anuometinių trečiafrontininkų-aktyvistų grupėje kiek geriau jau nuo gimnazijos laikų buvau susipažinęs su socializmo, marksizmo ir net bolševizmo doktrinomis.

Gimnazijoje buvau moksleivių aušrininkų srovėje, o universitete priklausiau tik studentų socialdemokratų „Žaizdro" draugijai, buvau renkamas jos atstovu į studentų atstovybę, jai atstovavau Pabaltijo studentų konferencijose. Nei prieš tai, nei vėliau niekur nesigretinau kokių komjaunuolių ar vyresnių kompartiečių linkui. Tiesa, į paskutinius žurnalo numerius buvo įsijungęs už mane daug smarkesnis marksistas (mūsų laikytas „trockininku") Valys Drazdauskas, bet jau per vėlai, kad būtų spėjęs patapti kokiu vadu.

Tas vos penketą kartų pasirodęs žurnalas išvis neturėjo vado, ir jame spausdinamoji medžiaga nebuvo paruošiama principu, kad kuris nors vienas komanduotų jo turinį, kryptį ar formą. Neginčyčiau, kad bendrąją laikyseną daugiausia nulemdavom mudu su A. Venclova, bet tai nebuvo koks vadizmas. Mūsų grupėje tada vyravo draugiškas tarpusavinis išsiaiškinimas, sutarimas, susijautimas ir beveik jaunuoliška darna, kas pvz. Amerikos politiniame gyvenime dabar vadinama žodžiu „consensus".

BUVO VIENA NAIVOKA DEMONSTRACIJA

Aname Lietuvos rašytojų susirinkime mano viešo pareiškimo turinys, forma ir motyvai buvo kiek kitoki, negu V.S. Gira sakosi juos ten girdėjęs.

1932 metais vyresnieji rašytojai Kaune nutarė įsteigti Lietuvių rašytojų draugiją ir į steigiamąjį susirinkimą vienoje Vytauto D. universiteto auditorijoje sukvietė visokius rašytojus, jų tarpe mūsų nustebimui pakvietė ir visus trečiafrontininkus.

Trečio Fronto žurnalas tada jau buvo sustabdytas, tik spaudoje ir literatūros „salonuose" jo adresu dar ūžė kaltinimų, priekaištų, bjaurių ir visiškai nepagrįstų šmeižtų akcija. Girdi, tą žurnalėlį leidę ir prirašę visokie dviveidžiai, bolševikam aiškiai parsidavę, jų remiami, tautai ir valstybei neištikimi gaivalai. Tokioje prasimanymų akcijoje reiškėsi nemaža tautiškos, krikščioniškos ir dargi liberaliosios spaudos dalis, o iš rašytojų ypač K. Puida, J.A. Herbačiauskas, P. Karuža ir kiti.

Be abejo, šitokia akcija mus skaudino – ypač dėl to, kad niekas iš vyresniųjų įtakingesnių rašytojų tada mūsų negynė, neužstojo, dargi patys draugijos steigėjai kaip tik tylėjo, tokias paskalas tartum toleravo, turbūt ne vienas tam ir pritarė. Tad trečiafrontininkai nutarė savaip viešai reaguoti: – protestuoti per patį steigiamąjį susirinkimą, nesutikti stoti į tokią draugiją ir demonstratyviai išeiti iš salės.

Tokia taktika tikriausiai buvo naivi ir nevykusi, bent vėliau man taip atrodė. Tačiau taip buvo pasielgta. Ir kaip anuomet turėjusiam gal skambiausią balsą (tada konservatorijoje mokiausi muzikos ir buvau įrašytas dainavimo klasėn), visi kolegos, dargi kolegė Salomėja, man uždėjo pareigą atlikti šią nemalonią pikto protesto demonstraciją. Ir ją atlikau, kiek prisimenu, itin garsiai pareikšdamas mūsų grupės protestą ir pasipiktinimą dėl kitų rašytojų elgesio. Tik visai ne dėl to, kad steigiamoji rašytojų draugija buvo „buržuazinė", o kad tie buržuaziniai rašytojai buvo mums taip profesionališkai nesolidarūs. Jei neklystu, protestą išsakiau gyvu žodžiu, neskaitydamas jokių užrašų. Nežinau, ar žurnalo archyve liko kokie pėdsakai ar koks užrašų juodraštis. O tam nebeliko gyvų liudininkų: visi „frontininkai" jau išmirę, tik aš vienas tebesu dar gyvas per nesusipratimą...

Ilgai netrukus po tos demonstracijos, kai atsirado kitokių abejonių, labai rimtų priežasčių ir kaupėsi svarbesnių motyvų apstas, aš visiškai pasitraukiau iš trečiafrontininkų grupės, apie tai viešiau netriukšmaudamas. Tam aprašyti reikėtų daug daugiau puslapių, ir abejoju, ar tat turėtų didesnės prasmės, kai dabar jau dešimtys tūkstančių tarybinių lietuvių susidūrė su panašiom metamorfozėm. Priminti norėčiau tik tai, kad anais metais dar nė vienas trečiafrontininkas nebuvo partinis, ar idėjinis komunistas, gal tik V. Drazdauską išskyrus ar besiblaškančiai Salomėjai nesiorientuojant. Bet, deja, nuo 1939 metų rudens, ypač 1940 metų vasarą, sovietų okupacijai atropojus, kaip visiems žinoma, jų dalis ryškiai apsisprendė kitaip – demonstratyviai raudonai. Tada dar nebuvo jokio specialaus spaudimo, tai buvo jų pačių valia, gal svajonė ir įsitikinimas, taigi ir pilnutinė atsakomybė. Čia nebereikėtų nei piktų prokurorų, nei advokatų gynybos. Kalbėjo patys faktai – nuogi, regimi.

Savo ideologinių pažiūrų į socializmą, ypač į marksizmą ir sovietinį komunizmą jau ilgokas laikas aš dar vis nepakeičiau – ligi dabar, ir tat trunka per 60 metų su viršum. Kartais net baiminuosi, kad taip „sukalkėjau" ir „nebesiblaškau", vis per maža ir per sunkiai keisdamasis. Vienas tik kalifornietis J. Kojelis Lietuvos spaudoj sykį neseniai dėstė, kad aš esąs nerimtas ir nepatikimas, nes nuolat keičiąs ideologijas ir partijas. O! kad taip linksma būtų! . .

LEISKIT PAGALIAU SALOMĖJAI BŪTI, KUO JI NORĖJO BŪTI ...

Man kiek nesmagu, kad V. S. Gira vis tebekartoja senas pasakas, įsigalėjusias nesąmones ar ir tuščius pramanus dėl Salomėjos Nėries radikalaus sukairėjimo ir tosios transformacijos motyvų. Matyt, vis dar yra užsispyrusių, kurie niekaip neleidžia jai būti, bent per keturius pastaruosius jos gyvenimo metus atitinkamai eiliuoti ir ligi mirties kantriai išlikti ideologine ir moraline komuniste. Jiems vis labai jos gaila ar gal pavydu, kad ji buvo ne tokia, kaip jie norėtų.

Be abejo, kokių mažų svyravimų ar abejonių jai galėdavo kilti anksčiau ar ir vėliau, bet nuo 1940 metų vasaros savo poeziją, širdį, gyvenimo kelią ir likimą ji pernelyg ryškiai surišo su draugu Stalinu ir palankiausiu Sovietų Sąjungos okupacijos įteisinimu Lietuvoje. Nuo to laiko ji nepasinaudojo nė viena proga (o jų būta karui kilus) nors kiek atitokti nuo šitokio tegu naiviai ir kvailai pačios pasirinkto kelio. Visi tikrieji jos to kelio žygdarbiai, apsisprendimai, motyvai ar susvyravimai puikiai žinomi ir Girai, ir man, ir anų metų Lietuvos visuomenei.

Ir tat ne taip jau baisiai mus turėtų stebinti, nes sovietinei okupacijai atšliaužus ir NKVD iltis atvėrus, tokių „apsisprendimų" buvo šimtai. Net dideli katalikai, patriotai, žurnalistai, rašytojai klasikai, ministrai, smetoniški generolai, žydai kapitalistai lūžo kaip nudžiūvusios pušys be audros Anykščių šilelyje, be jokių poemų ir poezijų, tik su dar žalingesnėm pasekmėm tautos prestižui ir garbei. Negi tas visas bendrąsias ir asmenines istorijas vis dar reikėtų vaikiškai koreguoti, iškreipinėti, medžioti nepatikrinamas legendas ar ir geranoriškai sugalvotas įvairių buvusių poetės „simpatijų", draugų ir slaugių, ar penitantės (atgailautojos) išpažinties klausiusių kunigų naivias reveliacijas? Nejaugi ir mūsų kunigai taip nedrausmingai laužė išpažinties paslaptį, – žinoma, jeigu iš tikro būta tokių išpažinčių? Prileisčiau, kad artėjančios mirties akivaizdoje jos sąmonėje tokių dramų galėjo būti, bet ką jos išsprendžia ir argi ką panaikintų, kas buvo? . .

Anuomet ir užsienyje įsigalėjus tokių diskusijų kvaituliui, ypač po fantastiškų prelato M. Krupavičiaus advokatiškų pasisakymų Čikagos *Drauge*, dar 1964 metais apie tą Salomėjos transformacijų raidą *Dirvos* savaitraštyje surašiau dalį savo atsiminimų ir komentarų, pridėdamas ir kiek sarkastiškos kritikos ilgesnėje essay pynėje, pavadintoje „Per lūžtantį ledą", kuri neseniai buvo įdėta 1991 metais Vagos leidyklos Vilniuje išleistame mano raštų rinkinyje *Kodėl antraip?* (p. 125-224). Nors tai visas šimtas puslapių, maloniai prašyčiau turėti kantrybės nepatingėti šalčiau paskaityti ir atsivėsinti. Jei tik būtų naujų įrodymų ir tikrų faktų, iškelkit juos, įtikinkit – pataisykit kokį mano atminties sušlubavimą ar klaidą.

Bet nieko negalėjau keisti, ką pats žinojau, mačiau, pergyvenau. Ir tą polemiką su prelatu M. Krupavičiumi tada rašiau ko skrupulingiausiai stengdamasis nieko neišgalvoti, neklastoti, bet išsklaidyti svaičiojimus ir nenutylėti nesmagių dalykų. Rašiau, ką jaučiausi tikrai žinąs ir išgyvenęs. Žinoma, tragikomedijų ir absurdų buvo dar daugiau. Gal kada ir tai sužymėsiu, jei leis sveikata ir laikas, ir jei tokio uždavinio reikalingumas neišnyks.

AR TAI TREČIAFRONTININKŲ „ŠUNS DIENOS" ?

Pažinau Salomėją Nėrį kiek anksčiau, dar prieš jos atsivertimą kairyn. Iš tikrųjų mėgau jos poezijos lyrizmą, kai kurį dvasios laisvumą ir ją pačią, kaip žmogų.

Tik ne kaip kokią flirto merginą ar „girl friend" – ji atrodė toli nuo mano tos rūšies skonių. Kodėl turėčiau jos nekęsti ar būti jai „piktas", kaip sugestionuoja Sirijos Gira? Nepastebėjau, kad ir aš būčiau kokiu romantiniu atžvilgiu jai specialiai patikęs, kaip anuomet Konrado kavinės plepėtojai ir vienas dešimtcentinis Kauno dienraštis buvo paleidęs pikantiškų gandų.

Salomėja pati panorėjo būti priimta į *Trečio fronto* kolektyvą, pati atskleidė savo užgimstantį ultrarevoliucingumą, nors pradžioje ir naivokai išsakydama savo idėjas. Niekas iš mūsų jos nekurstė tam keliui, gal tik kiek K. Boruta ar panašūs socialistai vizito metais Vienoje. Ji pati kreipėsi paramos į A. Venclovą ir mane, prašydama padėti surasti jai geriausią išeitį. Na, mes nesunkiai tokią išeitį ir suradom... Bet aš niekad jos neagitavau tam žingsniui, net ir į jos tokį staigų ir keistą atsiradimą *Trečiame fronte* žiūrėjau daugmaž skeptiškai, labiau su humoru, o vėliau su josios dramų ir tragikomedijų supratimu bei užuojauta.

Ar mano essay apie Salomėją ir trečiafrontininkus buvo surašytas taip baisiai piktai, ar tai jų „dėjimas į šuns dienas", kaip V.S. Gira pasakojo *Lietuvos rytui*? Ar tai šmeižtai? Negi dar galima abejoti ar kitoniškai tvirtinti, kad trečiafrontininkų branduolio (P. Cvirkos, A. Venclovos, J. Šimkaus, V. Drazdausko, K. Korsako) laikysena ir ypač tada kraštutiniškai sukairėjusios Salomėjos staliniška kūryba bei prašymai būti prijungtiems prie Maskvos imperijos 1940 metų vasarą nebuvo aiškiausias, nekvestionuotinas mūsų tautos laisvės ir valstybinės nepriklausomybės išdavimas, sovietinės okupacijos džiūgaujantis priėmimas, jos pateisinimas ir jos vykdytojų išaukštinimas, džiaugsmingas pritarimas įsijungti į svetimos valstybės suverenitetą, josios atstumiančią santvarką ir vergovę?

Pagaliau jau buvo metas suprasti ir išmokti ideologinę bei politinę laikyseną skirti nuo to, ar kurios poetės eilių lyrizmas buvo žavus, ar kokio beletristo proza patraukli, ar buvusi davatkėlė staiga neteko tikėjimo ir tapo ateiste, arba mirčiai artėjant gal vėl ėmė melstis į senąjį Viešpatį. T i k r o v ė buvo ta ir e s m ė liko ta pati, kad nei Salomėja, nei kiti tos grupės kolegos nepanaudojo jokių progų, neparodė nei noro, nei valios pasikeisti, ką sovietiško įsakmiai atmesti, rizikuoti, atitaisyti ar nors prisipažinti suklydus, jau nekalbant apie apgailą tokio politinio ir moralinio nusikaltimo savo tautai ir valstybei. Jei mes to vis dar nesuprasim, o tik migdysimės ir sąmonę bliurinsim – mūsų vaikai ir anūkai neišvengiamai vėl raudos nelaisvėje...

Tad palikim jiems teisę ir malonumą būti tuo, kuo jie norėjo būti ir buvo. Nejaugi vis vaikiškai ignoruosim anų tamsių metų tikrovę ir nesiliausim verstis visokiais plepalais? Ar vis tebetruks tas pats savosios tautos ir valstybės laisvės esminių principų nebesuvokimas? Dėl to man jau ne kartą kildavo mintis: ar tai tik paprasčiausia kvailybė, ar vien gudreiviškas akių muilinimas?

Tiesa, per pastarąjį vizitą Lietuvoje pats Romos popiežius pateisinamai pamokslavo, kad reikia užmiršti praeities skriaudas, suprasti anų totalizmo laikų tragiką, atleisti nusikaltimus, daugiau mylėti vieniems kitus. Kodėl ne, gal tai ir gražus skatinimas visokiom žaizdom užgydyti, – bet nejaugi patsai tokių įvykių ir neištrinamų faktų priminimas jau taptų... „piktas rašymas", Salomėjos ir jos bendrininkų vijimas į „šuns dienas"?

Nesutiksiu, kad būčiau per „piktai" rašęs, kai iš tikrųjų tik be dangstymo priminiau tuos šiurpius faktus ir liūdną t i e s ą. O gi daug piktesnių balsų girdėdavosi mūsų liaudyje, ypač iš tų, kurie buvo sovietinės sistemos persekiojami, tremiami, nužudytųjų giminės ir pan.

Ir amerikiečių spaudoj (*Los Angeles Times*) skaičiau žurnalisto užregistruotą vieno nustebusio lietuvio kritišką balsą per popiežiaus viešnagę ir jo pamokslus Lietuvoje.

PO SUSITIKIMO AMERIKOJE – KOMPLIMENTAI !

Taip, tiesa, 1978 metais buvom su V. S. Gira netikėtai susitikę Amerikoje, Los Angeles, tiksliau – pajūrio vasarvietėje Santa Monikoje. Tada dar gerais brežneviniais laikais mudu sugebėjom nuoširdžiai ir civilizuotai, jo žodžiais tariant, „gražiai kalbėti", nors pašnekovas iš Vilniaus kai kada pastebimai nervinosi. Negi vis turėjom bartis dėl kiekvienos mūsų gyvenimo tragedijos ar ir dažnėjančių tragikomedijų, kaip dabar?

Jau nuo anksčiau ir be paliovos stebėdavau politinį ir literatūrinį gyvenimą sovietinėje Lietuvoje. Supratau, kad išskyrus pogrindžio ir kitų viešų rezistentų mažumą, tautos dauguma privalėjo kaip nors taikytis su okupacijos slėgtimi. Šiek tiek vis paskaitydavau ir tenykščių knygų bei žurnalų, na, ir Sirijos Giros romanų, apie kuriuos, deja, tada buvau truputį kitokios nuomonės, negu kaip tenai apčiuopiamą tarybiškai idėjinį ir politinį aromatą jų autorius šiuo metu *Lietuvos ryte* grakščiai išbaltina. Na, bet jo komentarai apie savąją kūrybą ir pati tokia kryptis dabar madinga ir turbūt nebloga. Sveikinu...

O labiau būčiau dėkingas už du nelauktus komplimentus. Vienas – kad aš, girdi, buvęs „pirmasis *Trečio fronto* idėjinis vadas". Toks titulas būtų buvęs itin puošnus mano kūdikystės laikų įvertinimas, labai aukštas, tik visiškai netikslus. Kaip minėjau, anas literatūrinis sąjūdis nei vadų, nei vieno vado neturėjo ir neieškojo...

Antrasis komplimentas – kad nors aš vis dar ne mažiau „piktai" rašąs, tačiau rašąs „labai talentingai" (!). Tat daug maloniau girdėti. Toks komplimentas man tikrai patiktų, sulauktas nors po 60 metų su viršum žurnalistinio darbo baudžiavos. Tik kad tat nepaskatintų per greit pasikelti puikybėn, skubėsiu pridėti, jog būčiau tik tada patenkintas, jeigu taip būtų iš tikrųjų.

Deja, tuo atžvilgiu per daugelį metų įvairioje spaudoje – vietinėje, sovietinėje ir dargi užsienietinėje – ne sykį pasigirsdavo gerokai skirtingų mano rašytinės pramonės vertinimų. Daug kas nepagailėdavo šauniausių išplūdimų dėl įvairių mano rašinių turinio, ypač jų kritinės dvasios ar nuodėmingiausių stiliaus ydų. Atsiminimui ir įrodymui apie tai pernai surezgiau storoką specialiai parinktų dokumentų bei memuarų rankraštį, kuris buvo pasiūlytas Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklai. Ir štai rugsėjui baigiantis mano kolegė Gražutė Šlapelytė-Sirutienė atvežė iš Vilniaus stambų tos knygos korektūrinių lapų gniužulą. Bus vėl nemaža darbo, ir turbūt ne visi man už tai pripažins švelnaus rašytojo talentą...

Visiem juk aišku, kad teisė ir privilegija spręsti apie kurio rašytojo ar žurnalisto talentingumą priklauso ne jam pačiam, o kitiem, labiau bešališkiem skaitytojam ir kritikam.

Bronys Raila

APIE RAGANAS IR DOROVĖS PRIEVAIZDUS

Jurgos Ivanauskaitės romaną *Ragana ir lietus* žmonės, ypač tyneidžeriai (taip Lietuvoj dabar mėginama vadinti niolikamečius, nes apibūdinimas „paaugliai", iš kart nurodantis nebrandumą ir kitas tokio amžiaus bėdas, kai kam ima rodytis įžeidus) būtų skaitę ir be paraginimų. Ivanauskaitė yra populiari ir papildomos reklamos jai tikrai nereikėjo. Pačiai autorei galbūt būtų buvusi pravartesnė ta situacija, kai ramiai ir dalykiškai, be pašalinių trukdžių, kokiu neišvengiamai tapo draudimas prekiauti jos knyga, būtų galima aptarti jos kūrybą ir, žinoma, naujausią romaną. Dabar gi daugiausia dėmesio susilaukė pats faktas, kad knygą mėginta uždrausti, ir aimanuoti mėgstantiems suteikė galimybę dar kartą padejuoti, kad Lietuvoj su demokratija prasti reikalai. Aštresnius pojūčius mėgstantieji galėjo išvesti gal ne visai tikslias, užtat įspūdingas analogijas su raganų deginimu viduramžiais, Salmonui Rushdi paskelbtuoju mirties nuosprendžiu ir J. Ivanauskaitės likimu. Tačiau tai, kas kitais laikais ir kitose šalyse esti tragedija, posovietinėje Lietuvoje įgyja net ne tragikomedijos, o greičiau farso atspalvį; komisija, priskyrusi romaną prie laisvai platinti draudžiamų knygų, pati apsijuokė.

Tiesa, draudimo aspektas, kurį pasigavo ir išpūtė spauda, kiek perdėtas. Dokumento, kuriuo vadovavosi komisija, pavadinimas skamba taip: „Dėl kinofilmų, videofilmų bei videoprogramų rodymo, tiražavimo bei platinimo, erotinio pobūdžio reginių viešo rodymo ir erotinio bei smurtinio pobūdžio spausdinių platinimo tvarkos". Šis potvarkis Vyriausybės priimtas pagal 1992 m. balandžio 9 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos spaudos ir kitų masinių informacijos priemonių įstatymo papildymo ir pakeitimo", kuriame nurodyta, jog draudžiama gaminti ir platinti karą, smurtą, nacionalinę ir religinę nesantaiką propaguojančius kūrinius bei pornografiją. Erotinio ir smurtinio pobūdžio spaudos leidinių platinimo tvarką tuo pačiu nutarimu pavesta nustatyti Lietuvos Vyriausybei. Pastaroji savo ruožtu sudarė visuomenines komisijas prie savivaldybių, kurios turėjo rūpintis minėtų Spaudos įstatymo pataisų įgyvendinimu. Įdomu, kad daugiausia aistrų priimant minėtas pataisas išliejo AT deputatas kun. A. Svarinskas, deputatai A. Patackas, V. Puplauskas. O vienas svariausių argumentų, pateiktas A. Svarinsko, buvo šis: „Kas dabar kovos prieš šitą draudimą, tas pasirodys, kas yra iš tikrųjų ir ko jis nori Lietuvai". O kitas deputatas, argumentuodamas už pataisas, teigė, jog tai padės tautai ir toliau išlikti dora, kūrybinga ir gabia. Tad tokiais kilniais motyvais vadovaudamasi Vilniaus miesto tarybos visuomeninė komisija liepos 7 d. priėmė sprendimą J. Ivanauskaitės romaną *Ragana ir lietus* pripažinti erotiniu ir platinti drauge su kita tokio pobūdžio literatūra tam specialiai skirtuose knygynuose. Blaiviai mąstant tasai sprendimas nereiškia uždraudimo, tik tam tikrą, žinoma, nemalonų apribojimą. Kitas klausimas, ar tas apribojimas pagrįstas, ar iš tikrųjų *Ragana ir lietus* priskirtinas pornografinei – toks apibūdinimo variantas irgi buvo svarstytas minėtoje komisijoje – arba erotinei, kaip galiausiai buvo nuspręsta, literatūrai. Komisijos pirmininkas R. Matulis teigė, kad dėl to, jog romanas yra erotinis, neturi kilti abejonių. Būtent nuostata „abejonių neturi kilti", matyt, ir vadovavosi komisija, nes kaip paaiškėjo, Teisingumo ministerija, turėjusi pateikti aiškią formuluotę, „kas yra erotika ir pornografija Lietuvos sąlygomis" (cituoju R. Matulį pagal jo žodžius *Lietuvos ryte*), jos dar nebuvo pateikusi. Tad komisija sprendė pagal savo išmanymą. Kaip vykdomas komisijos sprendimas turėjo žiūrėti Spaudos kontrolės valdyba, tačiau ši institucija nebuvo itin uoli ir prieš knygynus, nesilaikančius komisijos sprendimo ir pardavinėjančius *Raganą ir lietų* , nebuvo imtasi kokių nors prievartinių veiksmų. Minėtą sprendimą ištiko toks pat likimas, kaip ir daugelį Lietuvos įstatymų – jis nebuvo vykdomas. Beje, šis sprendimas buvo priimtas Vilniaus miesto tarybos sudarytos komisijos ir galiojo vien Vilniaus miestui; Kaune romanas buvo pardavinėjamas laisvai ir niekam į galvą nešovė reikalauti, kad jis būtų pardavinėjamas specialiuose knygynuose.

(tęsinys sekančiame psl.)

APIE RAGANAS...

(atkelta iš 9-to psl.)

Tokia buvo istorija, sukėlusi nemaža triukšmo ir paskatinusi perskaityti J. Ivanauskaitės romaną net tuos žmones, kurie nelaikė savęs dideliais jos talento gerbėjais. Pirmas dalykas, kurio romane puolė visi ieškoti, žinoma, buvo erotika. Deja, jos ten nedaug. Lygiai kaip ir lietaus, kuris kartkartėmis kapsi, laša ar dulksnoja. Kaip ir raganiškumo, kuris susiveda į klusnumą, nuolankumą ir vyrų užgaidų tenkinimą. Regis, per pastaruosius metus visi šiek tiek sriūbtelėjom erotikos, o tie, kas minėtą žanrą mėgsta labiau, turėjo nemaža progų paskanauti ir pornografijos. Gan riebų erotinio pobūdžio vaizdų kąsnį prieš keletą metų pateikė R. Gavelis romane *Vilniaus pokeris*. Intymių situacijų aprašymų ir nuotraukų jau keletą metų galime rasti kai kuriuose laikraščiuose, pradedant andai pagarsėjusiu *20 centų*, jaunimui iš esmės skirtam laikraščiui *Europa* , ne per seniausiai išspausdinusiam nuotrauką, kurioje moteris liežuviu myluoja Madonos genitalijas, baigiant apibendrintais susipynusių kūnų vaizdais ar nuogų kūnų nuotraukomis bemaž visuose jaunimui skirtuose leidiniuose. Tokiam kontekste J. Ivanauskaitės erotiniai pasažai atrodo tiesiog drovūs, gan bendri ir turint omeny tai, kad ji mėgsta kurti raiškius, įspūdingus vaizdus, gan blankūs. Kitur nesuvaldomai žodinga, minėtas scenas vaizduodama ji tarsi pristinga žodžių, regis, skuba jas peršokti, prabėgom prasitardama apie vingrų, tarpušlaunin besiskverbiantį liežuvį ar kitokius santykiavimo būdus. Galbūt galėtų šokiruoti tai, kad autorė randa progų pavaizduoti ne vien moters ir vyro, bet ir dviejų moterų santykį bei masturbaciją. Estetus ir poteksčių ieškotojus galėtų žeisti šių scenų nuogumas, neįprasminimas, kaip tikimasi iš literatūros kūrinio ir tam tikras natūralizmas, gan iššaukiantis J. Ivanauskaitei būdingo puošnaus pasakojimo kontekste.

Kita priežastis, dėl kurios, pasigirsta nuomonių, romanas galėjo sulaukti neigiamos valdžios vyrų reakcijos, esąs šis – kas leidžiama vyrams, neleidžiama moterims. Tą, komentuodama romano uždraudimą, pabrėžė ir pati jo autorė. Iš dalies tiesa. Beveik tuo pat metu išėjęs R. Gavelio *Vilniaus džiazas*, kuriame nešykštėta ir grupinio sekso gabaliukų, jokių viešų priekaištų iš dorovės prievaizdų nesusilaukė. „Bet kai moteris prabyla apie tą patį ir net drįsta mesti akmenį į savo 'globėją', būtina kurti lauželį, kad prie jo ramiai varinėjant šnekas būtų patogu sulošti Vilniaus pokerį", – tokia vieno skaitytojo (vyro), kurio laišką išspausdino *Literatūra ir menas*, nuomonė. Ir dar pabrėžta: „Tau (jei esi vyras) bus gėda už visą savo giminę", nes šiame romane skaitytojo nuomone pavaizduotas brutalus moteris niekinančių vyrų elgesys. Kiekvienoje situacijoje įžiūrėti moters niekinimą – radikaliai feministinis požiūris – stebėtina – išsakytas vyro. Ir tai yra bent kiek ironiška, nes to, ką galėtum pavadinti prievarta moters atžvilgiu ar jos išniekinimu, romane beveik nėra, nes pačios moterys nesipriešina tam, kas su jomis daroma, jos nuolankiai vykdo reikalavimus ir yra absoliučiai klusnios. Išskyrus nebent tai, jog kai kuriais atvejais moteris užsimerkia, bet tai itin subtilus pasipriešinimo ar nesutikimo ženklas. Tad samprotavimas, esą visagalių lėmėjų pozicijas užimantiems vyrams, romanas nepatikęs dėl to, kad čia atskleistos jų ydos ir brutalus santykis su moterim, ne visai logiškas. Vyrai šiame romane dievai ir šventieji – ne vien perkeltine bet ir tiesiogine prasme. Žinoma, tokie yra tik tie vyrai, kuriuos romano herojės myli. Bet mylisi jos ir su kitais, jeigu pastarieji šito užsimano. Be ekstazės, betgi nuolankiai. Regis, būtent feministės, iš savo idėjinių pozicijų perskaičiusios romaną, kuriame moterys be vyrų buvimo negali egzistuoti, nes tuomet prieš jas atsiveria arba pragaras, arba vien pilkas kelias, pilkas dangus ar dykuma, galėtų turėti autorei daugiau priekaištų, negu vyrai. Jeigu jos šito nedaro, matyt, vien dėl to, jog tokie aiškinimai, kalbant apie literatūrą, nėra labai prasmingi.

Trečioji uždraudimo priežastis, apie kurią viešai nekalbama ir kuri gandų pavidalu keliauja iš lūpų į lūpas, būtų ta, kad vienas iš romano personažų, pavaizduotas keliose erotinės scenose, yra kunigas, ir kad įtaką Vilniaus miesto komisijos sprendimui galėjo turėti pavieniai pasipiktinę klerikalai. Apie tokią galimybę baugščiai užsiminė bene vienintelis S. Parulskis, *Lietuvos aido* redakcijos skiltyje tvirtindamas tikįs „kad ir Bažnyčia mielai sutiktų pasirašyti po draudimu platinti šią knygą". V. Daunys dienraščio *Lietuvos rytas* vedamajame apkaltino S. Parulskį Bažnyčios gundymu, o S. Parulskis, atsiliepdamas į tokį rūstų kaltinimą, pavadino V. Daunį paskutiniuoju Lietuvos krikščioniu. Štai tokia vyko „dvikova" tarp pasauliečių.

Galiausiai keletas žodžių apie patį romaną. Erotikos, kaip minėjau, nedaug ir ne per erotines scenas atskleidžiamos pagrindinės kūrinio idėjos. Tos scenos, tai ne viens kito pažinimo aktas, kaip M. Kunderą skaičiusiems įprasta vaizduotis, o kūnų sąlytis, kurio metu moterys trokšta būti apvaisintos (nori kūdikio), o vyrai, turintys aukštesnes, dvasines potencijas, nelabai linkę dauginti savąjį kūniškumą.

Romanas sukomponuotas kaip trijų moterų: mūsų amžininkės Vikos, Viduramžių raganos Marijos-Viktorijos ir Kristaus pasekėjos Marijos Magdalietės išpažintys. Tradiciniuose išpažintinės formos kūriniuose daugiausia dėmesio paprastai skiriama vidinio gyvenimo atskleidimui, apmąstymams ir svarstymams. J. Ivanauskaitės romane minėtoji forma iš esmės pritaikyta tam, kad visas tris meilės istorijas būtų galima papasakoti pirmuoju asmeniu, kitų gyvenimus ir sampratas paliekant nuošalėj ir akcentuojant įspūdingus ir nepaprastus trijų pagrindinių veikėjų moterų jausmus. Šiuolaikinė moteris Vika elgiasi itin šiuolaikiškai, nors Lietuvos sąlygomis, psichoanalizei čia ir kojų nespėjus sušilti, ne visai tipiškai, eidama savo istorijų pasakoti pas psichoanalitikę. Deja, kvailą ir nenormalią, vien mechaniškai klausinėti sugebančią, suprasti nieko nepajėgiančią žmogystą. Tokį psichoanalizės seansą, kurio priekin nestumia dinaminė tarpasmeninė arba paties asmens gilinimosi į save įtampa, o vargingai tempia vien mechaninė nuobodžių ir nesuinteresuotų žmogaus-roboto klausimų ir jausmingų išsipasakojimų kaita, gan greit įgrysta skaityti. Kita išpažintis – Marijos-Viktorijos, apkaltintos raganavimu ir įmestos į vienuolyno rūsį, išsipasakojimas kitai panašaus likimo moteriai. Trečioji išpažintis – Marijos Magdalietės dienoraštis, kuriame perpasakota nemažai iš Evangelijos žinomų situacijų, tarp Jėzaus mokintinių įžvelgiant ne meilę viens kitam, o šiuolaikiniams fanams, visur lydintiems numylėtą popžvaigždę, būdingą konkurenciją dėl numylėtinio dėmesio ir neapykantą viens kitam. Galbūt tai nauja Evangelijos interpretacija, išryškinanti, jog Kristų nukryžiavo tie, kurie juo iš didelės meilės nepasidalijo.

Visos trys išpažintys komponuojamos pakaitomis: Vika, Marija-Viktorija, Marija Magdalietė. Jungiamos šios išpažintys gana mechaniškai, per pasikartojančias jausmines būsenas, visų moterų išsakomas lygiai tomis pačiomis frazėmis. Vienos išpažintis ties kokiu nors ypatingą jauseną fiksuojančiu sakiniu, pvz., „nebegaliu daugiau, nebegaliu..." nutrūksta, o kitos prasideda. Visose trijose išpažintyse kartojasi ir kai kurios lemtingos situacijos. Pvz., visoms į kojas kaip skausmingo praradimo pranašas dunksteli juodas žvėrelis, visos, praradusios mylimąjį, nusikerpa ilgus plaukus, ir šios situacijos tekste atkartojamos neretai visiškai tais pačiais žodžiais ir sakiniais. Visos trys skirtingų epochų ir kultūrų moterys romane labai panašios. Tiesa, Marijos-Viktorijos veiksmo erdvė nelokalizuota – tai patys bendriausi, iš mokyklinių vadovėlių pažįstami viduramžiai. Visos jos nepaprastai jausmingos, trokštančios vienintelio dalyko – vyro meilės. Visos jos turi pretenziją tapti išrinktąja, t.y. šventojo meiluže. Jos visiškai „išlaisvintos" nuo pagailos, nuo kito žmogaus, net savo mylimojo veiksmų ir poelgių supratimo bei atjautimo, vaikiškai žavios savo užsispyrimu siekiant geidžiamo dalyko ir stulbinančiai įsitikinusios savo veiksmų ir poelgių tikrumu. Norėtųsi tikėti, kad meilė vyrui, kitos lyties asmeniui, arba ir tos pačios lyties asmeniui, kai taip jau susiklosto, yra meilės pasauliui koncentruota išraiška. Romane *Ragana ir lietus* nėra pasaulio, supančio mylimuosius ir bent kiek jiems reikšmingo ir reikalingo; egzistuoja vien moteris ir vyras ir jųdviejų meilė, tiksliau geismas, kuris minta pats savimi, kol sunyksta.

Dar vienas iš prasminių momentų, kuris akcentuojamas romane, yra draudžiamos ribos peržengimas, tabu pažeidimas. Bet ir toji idėja romane yra pateikiama gan deklaratyviai. Ji išsakoma, tačiau nė vienai iš veikėjų toji riba nėra vidinė, o vien išoriškai nustatytos taisyklės, kurių romano veikėjos nepaiso, nekreipia į jas dėmesio.

Visi romano veikėjai vyrai, Dievo sūnus Jėzus, šventasis atsiskyrėlis Povilas Paukštietis bei šių dienų kunigas Paulius irgi panašūs. Tiesa, ironiškai žiūrint, būtų galima pastebėti tam tikrą redukciją, stiprėjančią einant nuo seniausiųjų naujųjų laikų link: Dievas, šventasis, kunigas. Bet šiaip jau jie gana puikūs ir nė ką tepridursi, turėjo nebent vieną ydą – pamesti juos pamilusią moterį.

Susitikimų ir santykių plėtojimo siužetas visose trijose istorijose irgi atsikartoja: vyras užburia moterį ir vyras pirmasis siūlo jai kūniškos meilės ryšį. Net Viduramžių ragana tuo aspektu, būtent jai pagal tradiciją priklausytų būti kerėtoja, gundytoja, pavaizduota netipiškai.

Jausmų išsipasakojimai nėra, bent man, pati įdomiausia lektūra. Bet egzaltuoti dalykai, regis, nepraranda patrauklumo tam tikro amžiaus žmonėms. O tūkstantmečiui einant į pabaigą kaip tik jie galbūt pakeis realius išgyvenimus ir egzistencinę patirtį, kurių jau nebebūsime pajėgūs apčiuopti.

Zita Čepaitė

Iš kitos pusės

KO PAGEIDAUJAMA IŠ POPIEŽIAUS ?

Kaip jau ne kartą yra pasitaikę, vėl skaitau ir netikiu savo akimis. Dabar – *Naująjį dienovidį,* redaguojamą Aldonos Žemaitytės, laimėjusios mano simpatiją už savo rašinius *dar Komjaunimo tiesos* skiltyse.

Dienovidyje (rugsėjo 24 d.) yra atviras laiškas popiežiui Jonui Pauliui II, kurį pasirašė 10 asmenų, su Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos pirmininku, į politikus išėjusiu Baliu Gajausku priešakyje. Redakcija pastebi, kad tas laiškas buvo pasiųstas ne kokiu įprastu būdu, bet asmeniškai įteiktas per susitikimą Vilniaus nunciatūroje, lyg patiės popiežiaus paštas būtų kieno nors cenzūruojamas.

Trumpai – to rašto signatarai pageidauja štai ko:

„Norėtumėm, kad visos demokratinės visuomenės jėgos, kartu kovojusios priespaudos metuose, vėl susitelktų. Todėl *mes laukiame tvirto Bažnyčios žodžio*".

Pagalba esanti reikalinga prieš dabartinę vyriausybę, kuri tarp kitko dar ir taip nusidėjo:

„Nesilaikant Konstitucijos reikalavimų, į seimą išrinktas ir gavo mandatą svetimos valstybės pilietis... Vienas iš kvalifikuočiausių Lietuvos diplomatų, buvęs kandidatas į prezidentus, Stasys Lozoraitis atleistas iš ambasadoriaus JAV pareigų, nors žmonės aktyviai prieštaravo, skelbė badо akcijas".

Įdomu, kad minimas Seimo narys – buvęs VLIKo pirmininkas K. Bobelis, pagerbtas aukštu Vatikano ordinu. VLIKas dar prelato M. Krupavičiaus pirmininkaujamas kovojo su minimo ambasadoriaus tėvu, irgi Stasiu Lozoraičiu, norėdamas savo valdon paimti jo vadovaujamus Nepriklausomos Lietuvos diplomatijos likučius, ir tuo reikalu važinėjo į Romą bei lankėsi Vatikane. Žodžiu, kažkoks ryšys yra, nors gal ne visų įžiūrimas. Todėl aukštesnė pagalba gali būti vietoje. Pagaliau laiškas gal ir tuo praverčia, kad jau tik laukiant atsakymo, prajuokino žmones, kas šiais liūdnokais laikais net labai naudinga.

Vytautas Meškauskas

man regis

KAIP SAVE SUVISUOMENINTI ?

Sėdžiu už stalo prie dirbtinių gėlių rožinės puokštės ir susikaupęs dūmoju, kaip tą savo varganą skiltį „suvisuomeninti", kadangi to pageidauja šio pagarbaus leidinio redaktoriai. Sako, nepatenkinti kai kurie skaitytojai: toks subjektyvus rašymas, kaip mano, yra tik rašymas pačiam sau, taigi jiems visiškai neįdomus. Suprantama, įtikti kiekvienam skaitytojui neįmanoma, o protarpiais išgirsti jų atvirą kritišką sakinį yra sveika. Jie gi yra šio mėnraščio rėmėjai tiek prenumerata, tiek atidžiu skaitymu, tiek komentarais laiškuose... Savotiški globėjai: tai pagiria ir palinki sėkmės, tai papeikia, pabara, užsirūstinę net nutraukia prenumeratą. Su jais reikia skaitytis.

Esu įsitikinęs, jog kalbėdamas apie save, kalbu ir apie visuomenę. Juk esu jos narelis, kad ir nereikšmingas, vis dėlto atliekantis tam tikras visuomeniškas funkcijas. Palaikau ryšius su parapija, lankau renginius, parodas, sėdžiu žymių žmonių pagerbimo pokyliuose, tašau koldūnus, kugelį, dešras, kopūstus, gurkšnoju Kalifornijos vyną, klausausi koncertų, vaidinimų, kada ne kada nusiperku knygą, prenumeruoju dalį spaudos, skaitau iš pažįstamų gaunamą *Respubliką*... Nesu itin labdaringas, o vis tiek vieną kitą čekutį nusiunčiu šalpos darbą vykdantiems, arba miklinu pirštus, antrašą įrašinėdamas į šakneles iš visur plūstančių loterijos bilietų.

Ginkdie nesigiriu šia gan kuklia veikla. Tenoriu tik pasiteisinti, jog nuolat sukuosi lietuviškos visuomenės dirvoje. Tarp daugelio kitų. Apgailestauju – nedaug tenusimanau politikavime, todėl apie tai postringauti varžausi. Tiesmukiškai visas politines pažiūras vertinu pagal tai, kiek jos praktiškai leidžia žmogui laisvai ir dorai reikštis šioje planetoje. Ne teorija, bet tikra elgsena ir tikri darbai nusako valdžios pareigūnų vertę.

Jei kartais paminiu savo įspūdžius teniso aikštelėje ar Santa Monikos gatvėse, arba nuoširdžiai (be pretenzijos į literatūrą), lyg išdaigaudamas, atskleidžiu kokį nors erotinį sapną ar sąlyti su draugiška moterimi, ar įspraudžiu anekdotišką situaciją iš savo amerikietiškos patirties, ar lyriškai pamedituoju, – negi visu tuo atsiriboju nuo žurnalisto plunksnai deramo visuomeniško braižo? Argi, užsidaręs savo individualiame kiaute, rašau vien tik sau?

Ne, nemanau! Jei žmogus ką nors rašo ar spausdina ant popieriaus, jis tuo pačiu rašo ir kitiems. Juk niekas nerašo popieriui. Niekas – kompiuteriui. Visada šalia tavęs yra tas kitas arba tie kiti, kuriems tu rašai, trokšdamas pasidalinti mintimis, pasiguosti. Visada turi įsivaizduojamą klausytoją, daugiau ar mažiau panašų į save, kaip ir tu, egzistuojantį didžiajame žmonijos kūne. Tad rašai ne sau, o jam arba jai. Tavo vidinis pasaulis, tie asmeniški labirintai bei klystkeliai, visokios psichinės keistenybės, groteskinės situacijos yra drauge ir visuomenės nuosavybė. Žurnalistika nuo to atsiriboti negali. Psichologija ir sociologija yra to paties gyvenimo besimylinčios dukros.

Norom nenorom peršasi mintys: visuomenė per briaunas perpildyta įvairiausio subjektyvaus dovio, ir prakilnus yra tas laikraštis, kuris toleruoja ir išimtį, taigi ir to dar „nesuvisuomeninto" individo balsą . Jei koks šimtas ir pasmerkia jo stilių, tai galbūt dar lieka keliolika skaiytojų, kurie atlaidžiau priima jo straipsnelius . Argi tauru grasinti nukapoti prenumeratą, jei atspausdinamos vos kelios subjektyvios pastraipos? Juk mėnraštyje, berods, yra kaupas įžvalgios publicistikos, gabių žmonių blaiviu stiliumi ražomos, apie mūsų tautos ir valstybės degančias problemas. Norėčiau ir aš ką nors panašaus suregzti: deja, tam neturiu tinkamo talento.

Pr . Visvydas

ir taip, ir ne

FUROR POETICUS

Kitaip turbūt vargu galima pavadinti rašytojo Kazio Sajos išpuolį prieš *Akiračius*, kurį jis atspausdino *Drauge* (1993.IX.ll). Man atrodo, be reikalo *Akiračiai* patys nepatalpino to jo „straipsnio", juo labiau kad jie dažnai spausdina net dar žiauresnius laiškus redakcijai*. Dėl to jie ir yra atviros minties mėnraštis. Man atrodo taip pat, kad galima sutikti su K. Saja, jog nereikėjo *Akiračių* redakcijai atiduoti Vytauto Landsbergio knygos *Laisvės byla* recenzavimą garsiajam savo šuniui Buldogui. Turėjo tai padaryti koks nors žymus politologas, kokių aplink *Akiračius* netrūksta.

Iš esmės, tačiau, toje recenzijoje nieko taip blogo nėra. Joje, pavyzdžiui išgiriamos V. Lansbergio kalbos, beje, jo paties rašomos. Tikrai ji nieko bendro neturi nei su oro gadinimais, nei su kokiais ten pasturgaliais, kaip insinuoja K. Saja.

Mano galva, visas nesusipratimas gimsta dėl to, kad kai kas dar ir šiandien nenori sutikti, jog yra du Vytautai Landsbergiai: yra Sąjūdžio Landsbergis ir yra opozicijos, o dabar ir Tėvynės sąjungos arba konservatorių partijos Landsbergis. Visi dar gerai atsimename tuos kelerius Sąjūdžio metus, kai beveik visi Lietuvos žmonės apie nieką kitą nekalbėjo, kaip apie laisvą ir nepriklausomą Lietuvą. Nieko tada nešokiravo, kad iš tos pačios tribūnos tada prabildavo ir Vytautas Landsbergis, ir Vytautas Petkevičius.

Nėra abejonės, kad tada Vytautas Lansbergis atsistojo Sąjūdžio priešaky. Dar taip neseniai aš pats rašiau tuose pačiuose *Akiračiuose*, ne tik apoteozuodamas V. Landsbergį, kaip lietuviško tautinio sąjūdžio įkvėpėją ir lyderį, bet ir kaip lyderio pavyzdį visoms kitoms tautoms, siekiančioms laisvės ir nepriklausomybės. Įdomu, kad tada ir *Los Angeles Times*, kuris aplamai nesišvaisto komplimentais ypač Baltijos kraštams, pripažino jam panašų vaidmenį, greta jo pastatydamas ir Borisą Jelciną. Juk tada net Havajų nacionalistai ieškojo įkvėpimo Lietuvoje. Tada aš tiesiog apeliavau į būsimus Lietuvos istorikus, kad jie jokiu būdu nepamirštų to fakto, rašydami to laikotarpio Lietuvos istoriją.

Tačiau, kaip minėjome, yra ir kitas Vytautas Landsbergis, kaip dalies opozicijos vadas ir Konservatorių partijos lyderis. Kad toji partija turi tam tikrų totalitaristinių tikslų, matytis jau ir iš to, kad pirminis jos vardas yra Tėvynės sąjunga. Kai kas tarp mūsų išeivių jau skelbia, kad toji Sąjunga apjungia net 98% žmonių! Taigi visiškai panašiai, kaip a.a. ana Komunistų (bolševikų-daugumiečių) partija. Man, kaip nuolatiniam *Lietuvos aido* skaitytojui, darosi net truputį nuobodu, kai tas pats V. Landsbergis nuolat gąsdina žmones ne tik dabartinės Vyriausybės baisiais nesugebėjimais, bet ir kažkokiomis slaptomis užmačiomis vėl surišti Lietuvą su Rusija, taigi grįžti į praeitį. Dėl to net reikia šauktis pagalbos pas Britų parlamentarus.

Manau gerb. K. Saja dar prisimena mudviejų pasivaikščiojimus Pacifiko parke Santa Monikoje ir mano įrodinėjimus, kad kažin ar verta mūsų rašytojams, muzikologams ir literatūrologams taip karštai mestis į partinę politiką. O demokratinėje santvarkoje kitokios politikos ir negali būti. O tai dažniausiai yra nešvarus arba purvinas biznis („dirty business").

Visiškai kas kita tas *furor poeticus* literatūroje ir menuose. Tokiu poetiniu siutu kartais užsikrėsdavo Maironis ir Jonas Aistis. Net labai šaltaprotiškas filosofas Emanuelis Kantas (nebūtų jis lietuviškos kilmės!) tvirtino, kad toks nesavavališkas „furor poeticus" siejasi su genialumu.

V. Trumpa

---

* Jokio p. Kazio Sajos laiško šiuo reikalu *Akiračių* redakcija negavo, todėl spausdinti negalėjo – *Red.*

atvirai kalbant

VIS DAR NEĮVERTINTI IR TEBESKRIAUDŽIAMI FRONTININKAI

– Klausyk, Liūtai, tu čia giriesi ir *Metuose* ir *Akiračiuose* sovietmečiu vežęs knygas į Lietuvą, bet dabar paaiškėjo, kad šmugeliuodavai tik savojo „bendradarbiautojų" kromelio prekes... Prisipažink dabar: ar ten nuskraidinai kada Bradūno, Brazdžionio, Maceinos veikalų? Ar laureato Vytauto Volerto raštų kada nuvežei, a? – prispyriau aną dieną prie sienos savo bičiulį Liūtą Mockūną. – O už tą savo knygnešystę tu ir Lietuvą pardavei, ir velniui dūšią užrašei! . .

– Kaip tai? Kas tau taip sakė? – nusigando Liūtas.

– Va, čia, *Šiaurės Atėnų* 1993.IX.10 numeryje, juodu ant balto parašyta,– išsitraukęs iš kišenės pradėjau cituoti ten išspausdintą rašytojo Vytauto Volerto pranešimą Dainavoj, 37-toje Lietuviškų studijų savaitėje:

...„Bendradarbiautojai" aiškino, kad okupacija gal nėra okupacija, o nepriklausomybę galima pelningai iškeisti į autonomiją. Todėl jie manė, kad verta derėtis net su šėtonu, jei tasai moka lietuviškai kalbėti. Ir jie derėjosi, beveik sunaikinę okupacijos žodį, bet už tai gavę teisę palikti ten savo literatūros. Nemanau, kad jie ten kam nors pakišdavo Brazdžionio, Bradūno, Maceinos ar net Ivinskio darbų. Sovietijai virtus ant šono, jie laimėjo, nes jau buvo įkišę tarp durų koją"...

– Sulaukęs senatvės Volertas pasidarė aiškiaregis – žino ką kiekvienas „bendradarbiautojas" savo krepšyje vežė ar nevežė, – nutraukė Liūtas. – Nenorėčiau jo apvilti, tačiau savo krepšiuose vienu ar kitu metu į Lietuvą vežiau ir Brazdžionio *Svetimus kalnus* , ir Bradūno *Apeigas*, ir Maceinos *Didįjį Inkvizitorių* , ir Ivinskio *Lietuvos istoriją* . Už Ivinskio *Lietuvos istoriją* sumokėjau 40 dol. Kadaise Volertas buvo Bendruomenės vadas, bėgiojimui į Vašingtoną ir kovai su reorgais skyręs daug energijos ir laiko. Gal reikėjo minutėlę skirti ir knygų vežimo į Lietuvą reikalams, pasirūpinti, kad Katalikų mokslo akademija keliauninkams papigintų *Istorijos* kainą. Būtų žymiai daugiau *Istorijų* ten nukeliavę.

Volerto raštų į Lietuvą niekados nevežiau. Ir tai pabrėžiu. Užtekdavo spaudoje perskaityti Tavo literatūrines apžvalgas ir praeidavo noras jas skaityti bei vežti. Apskritai, manau, kad romanus rašantys eksmokytojai – kairiai, ignatoniai, volertai ir t.t. yra išeivijos prozos nelaimė. Visai tvarkoj, kai tave pedagogas auklėja mokyklos suole ir bando padaryti doru piliečiu, bet kai ši didaktika perkeliama į grožinę literatūrą, bandau tarp savęs ir jos laikyti didelį atstumą.

Dėl žodžio „okupacija" sunaikinimo turbūt su gerb. Volertu niekada nesusišnekėsim. Greičiausiai pameni anuos laikus, kai prie kiekvieno lietuvio iš anapus norėta priklijuoti „vergo" etiketę, o kai sakydavai ar rašydavai „Lietuva", „mandagioj" visuomenėj būtinai reikėdavo prikergti „okupuota" arba „pavergta". Žinoma, iš „okupuotos" Lietuvos greitai virto „ok.", nes taip trunka mažiau laiko parašyti. Dažnai ir taškelis po „ok" būdavo pamirštamas. Tada Lietuva virto į „okey" arba „tvarkoj" Lietuvą. Vincas Rastenis *Akiračiuose* net chrestomatinio lygio esę apie tai kadaise parašė. Pabuvojęs anuomet Lietuvoje žinojai, jog ten gyvena ir tokių žmonių, kurių pravardžiuoti „vergais" nedera, nes jie dvasioje buvo laisvesni už ne vieną čiabuvį. Bet pamėgink tą išaiškinti kokiam nors Volertui. Pasakys – „iškeitė nepriklausomybę į autonomiją" ir tiek. Ir kaip sena užsikirtusi plokštelė, tą patį vis kartos ir kartos, lyg pakartota šimtą kartų nesąmonė gali virsti tiesa...

– Palauk, palauk, Liūtai, – bandau įsiterpti jį pertraukdamas. – Bet ok Lietuvoj tu vis dėlto, ko gero, mezgei neaiškius dialogus su įtartino kailio žmonėmis, nebuvai toks principingas, kaip frontininkas Volertas, ką jis čia aiškiai ir išdėsto sekančioj pastraipoj:

„Lietuvių Frontas (...) Lietuvos nelaikė blogybių pelke, bet žiūrėjo ir savo principų – nemanėm, kad galima prekiauti su tais, kurie nedrįso peikti nepaslepiamų nusikaltimų lietuvių tautai ir žmoniškumui. Tie Lietuvos „reprezentantai", su kuriais būtų reikėję derėtis, gerai sugyveno su piktybiniais herojais. Iš tikrųjų – ar bendradarbiaujantieji kontaktavo su Sibiro tremtiniais, kaliniais, vyskupais ir kunigais? Ar kalbėjosi bent su vienu engiamuoju? Jie tarėsi su Kazakevičium, Sakalausku, Paleckiu, – su visais, kurie buvo okupacinės valdžios pašlovinti ir patepti".

– Anais laikais, lankydamasis Lietuvoje, kalbėdavausi su kiekvienu, kuris turėjo noro su manim kalbėtis, – tęsė L. Mockūnas nesutrikdamas. – Jų tarpe buvo visokių – nuo buvusių kalinių iki politrukų. Mano visa giminė pokarį praleido sibiruose. Ne atostogaudami jie ten atsirado, ir štai visažinis Volertas *eks katedra* pareiškia – „bendradarbiautojai su Sibiro tremtiniais nesikalbėjo". Daugiau negu keista.

– Teisybę pasakius, su vyskupais ir kunigais nesu kalbėjęsis, – tęsė Liūtas. – Asmeniškai nei vieno dvasininko (čia ir ten) nepažįstu, tai kaip su jais gali kalbėtis. Už tai maniau, kad į Lietuvą važinėja ir su dvasiškija kalbasi patyrę rezistentai, kaip pvz. Volertas. Pasirodo klydau – jis ten nebuvo nei nosies įkišęs. O būtų pravertę nuvažiuoti ir susipažinti. Manau šiandien nereikėtų graudžias ašaras lieti, kad bendraminčiai „mūsų nepažįsta", „Vatikano desantininkais" ar net „velnio slaptosios žvalgybos nariais" laiko.

Liūto kietesnis tonas ir man atėmė norą juokauti.

– O aš, Liūtai, bendravau ir su dvasininkais, nuskridęs į Lietuvą 1983 metais, su pačia pirmąja tavo suorganizuota vadinamąja humanitarų ekskursija, kurioje gi turėjome kunigą ir savo tarpe. Mano lagamino didelę dalį irgi užėmė knygos. Tokios, kokių manęs ten labiausia prašė, įskaitant ir beveik visus gerb. Volerto minimus autorius. Gaila, kad daugelį jų atėmė Maskvos aerouoste, kur mane gal net ilgiausiai kratė ir, mano užsispyrimu, padarė ilgą sulaikytų leidinių sąrašą (juos atiduodami sugrįžtant į JAV), vis dėlto keletą gana netikėtai praleidę... Kada kiti ekskursantai, atvežus mus į Kauną, lankė IX fortą ir Velnių muziejų, aš, atsiskyręs nuo būrio, svečiavausi pas seserį (nuvežęs jai maldaknygę) ir svainį, buvusį partizaną, jam padovanojęs muitininkų nerastą A. Maceinos *Saulės giesmę*. Tą dieną, kai ekskursantai važiavo į Druskininkus, man sesers buvo suplanuota nelegali kelionė į Panevėžį ir tėviškę, kurios metu aplankėm ir jaunesnę seserį (slaptą) vienuolę Radviliškyje (jai nuvežiau *Naująjį Testamentą*, kurį, kaip ir maldaknygę, vežiausi visai atvirai, kaip savo reikalams pasiimtus dalykus) ir pusbrolį moksladraugį Šeduvos kleboną, jam atvežęs tik ką išėjusį „Lietuvos bažnyčių" serijos *Kauno arkivyskupijos* tomą (muitininkų pašnekesy rusiškai pavadintą „cerkvių albumu"), savo ruožtu iš jo paimdamas nuotraukų tada ruošiamai *Panevėžio vyskupijai*... Nežinojau, kad apie tai turėjau painformuoti Volertą ar J. Kojelį, jau pora metų Lietuvos spaudoje atkakliai skelbiančius savo fantazijas bei prasimanymus apie santariečius ir „bendradarbiautojus", atrodo, kreivai įsitikinusius, jog save ar savuosius išaukštinti galima tik kitus pažeminant ar sumenkinant...

Lietuvių fronto pirmiesiems pokario nuopelnams Volertas priskiria ir „kieto literatūros ir visos kūrybos vertinimo tradiciją", pradėtą 1946 m. *Tremtinių mokykloje*, redaguotoje „drąsuolio Anatolijaus Kairio":

– Čia, knygų apžvalgos ir recenzijų skyriuje plačiai būdavo aptariami nauji leidiniai. (...) *Tremtinių mokykloje* recenzijos, ypač poezijos, slapyvardžiais pasirašytos, atrodė labai kietos. (...) Gerai žinoma, kad už slapyvardžių tūnojo Lietuvių Fronto kultūrininkai, tačiau tų slapyvardžių neatskleidė redaktorius, tad ir aš tokiam nemandagiam mostui neturiu teisės, – porina V. Volertas ir, čia pat suminėjęs eilę „fronto bičiulių" pavardžių, prideda, jog „tarpe šių bendradarbių buvo sugebančių recenzuoti", suponuodamas, kad jų tarpe reikėtų ieškoti ir tų jo neatskleidžiamų „kietųjų slapyvardininkų".

Užsimojus pūsti tokį didelį burbulą, argi svarbu, kad tas mokytojams skirtas žurnaliukas po pusmečio sustojo, teišleidęs šešis numerius, kad tų „kietųjų" recenzijų vos tik pora ir tebuvo (kurių vienos pasirodymą ir pats Volertas apgailestauja!), kad jų autoriaus Leono Miškino slapyvadę (tarp kitų Alfonso Nykos Niliūno naudotų) jau buvo galima rasti ir pačių frontininkų „Į laisvę fondo" išleistoje ir K. Bradūno redaguotoje knygoje *Lietuvių literatūra svetur* (1967), kurią, beje, Maskvos muitininkai man 1983 m. sulaikė...

Su tokiu pat „rūpestingumu" ir „objektyvumu" žurnalistas V. Volertas atskleidžia ir savo pasiaukojimą bei rūpestį manifestu, kuris, jo žodžiais tariant, „rodosi 1956 m. iš Bostono atriedėjo", kurio „iniciatorium buvo Juozas Girnius" ir po kuriuo „pasirašė apie 30 įvairių sričių ir įvairių pasaulėžvalgų kūrėjų bei mokslininkų".

Štai ką apie to paties dokumento atsiradimą rašo tuometinis bostoniškis literatūros kritikas Vladas Kulbokas savo knygoje *Lietuvių literatūros kritika tremtyje* (1982), išspausdinęs visą jo tekstą (349-351 p.) su visų 60 pasirašiusių pavardėmis (cituojant mano pabrauktas tekstų vietas siūlau skaitytojams palyginti):

„1958.VI.1 d. keli pajėgūs menininkai, rašytojai bei mokslininkai (...) Bostone parašė viešą pareiškimą Pasipriešinkime kultūriniam nuosmūkiui, kurį pasirašė 60 žymesnių kūrėjų, mokslininkų ir visuomenininkų".

V. Volertas įrodinėja, kad frontininkams priklauso nuopelnai ir už rašytojo Mariaus Katiliškio premijavimą, nes girdi, „Manifesto neužteko. Tarsi žodį antspauduodamas darbu, dr. J. Girnius prikalbino *Lietuvių enciklopedijos* leidėją J. Kapočių skirti literatūros premiją" už romaną *Miškais ateina ruduo* (1957). Šis romanas buvo ne tik parašytas metais anksčiau, bet ir premijuotas 1958.III.30, pora mėnesių prieš manifesto pasirašymą. Nemanau, kad ir su „prikalbinėjimu" sutiktų mecenatas ar romaną premijavusi komisija, kurią sudarė Bostono Lietuvių Kultūros klubo pirm. dr. Jurgis Gimbutas. *L.E.* literatūros skyriaus bendradarbiai – Antanas Gustaitis, A. Nyka Niliūnas, Kostas Ostrauskas – ir redaktoriai – prof. Pranas Čepėnas, prof. Jonas Puzinas, o pagaliau ir dr. Juozas Girnius, (tikriausiai veikęs savo, o ne frontininkų vardu) visi sugebą formuoti savo nuomones, be pašalinių „prikalbinėjimų".

– Lietuvių Frontas ir visi jo bičiuliai... – pradeda V. Volertas baigminį pranešimo skyrelį, ne vien susumuodamas jau minėtus nuopelnus, bet dar vis naujų ir negirdėtų surasdamas. – Buvo parodyta tolerancijos, kad ir manifestą prieš kultūrinį nuosmukį skelbiant, kad ir Katiliškį premijuojant, arba *Aiduose*, *Draugo* kultūriniame priede dalinantis vietą su tais kūrėjais, kurie į mūsų pusę žvelgia žvairuodami.

Vargšas Marius ir numirė nesužinojęs, kam ir už ką turėjo likti amžinai dėkingas. O ir mes, atsitiktiniai ar pastovūs *Aidų* bei *Draugo* bendradarbiai iš kitų lagerių, išdrįstantieji nors mintimis „pažvairuoti" į aną pusę, ko gero, net ir tą kilnų V. Volerto atvirumo mostą būtumėm palaikę paprastu, o gal net begėdišku ...įžūlumu...

Algirdas Titus Antanaitis

MŪSŲ KANČIŲ KONFERENCIJA

Birželio 14-ta Lietuvoje gedulo ir vilties diena. Tai metas pamąstyti apie gyvenimą, mirtį ir kančią. Kas geriausiai nusimano apie kančią? Tas, kuris kentėjo? Istorikas? O gal beletristas? Kai Lietuvos istorikai kartu su Lietuvos Tremtinių ir kalinių sąjunga bei Genocido centru, šių metų birželio mėn. susirinko aptarti „Lietuvos žmonių genocidą nacių ir sovietų okupacijose“, iš žmonių, dalyvavusių Menininkų rūmuose Vilniuje, reakcijų į perskaitytus pranešimus buvo aišku, kad šiuo klausimu sutarimo nėra.

Po pirmininkavusiojo Alfonso Eidinto įvadinio pranešimo, moksliškai aptarusio „genocido“ sąvoką, buvo aišku, kad auditorija nori girdėti tik apie genocidą Lietuvoje. „Kodėl šioje konferencijoje nagrinėjamas vokiečių okupacijos genocidas? Šiandien minime 1941 metų trėmimus, todėl reikia kalbėti apie sovietų genocidą“,– pareiškė vienas dalyvis. Kiti norėjo į diskusiją įtraukti lenkus. „Armijos Krajovos banditinė veikla be jokios kalbos žiauriausias genocidas“,– paskelbė kitas.

Vytautas Landsbergis susilaukė aplodismentų, argumentuodamas, jog sovietų marksistinės teorijos „klasių kova“ išvystė ypatingai nežmoniškos formos genocidą, o Juozas Kojelis aptarė OSI veiklą ir kritikavo JAV valdžią, kad ana neparodė pakankamai ryžto prieš sovietų genocidą.

Nors auditorija rodė nepasitenkinimą istorikų naudojama šalta statistika, E. Grunskio referatas „Juodieji 1941 m. birželio trėmimai“ buvo pagal jų skonį. Kalbėdamas iš salės, prelatas Alfonsas Svarinskas pareiškė, kad žmonės apie teoriją gali sužinoti iš knygų – reikia vaizdingų detalių. Jeigu Lietuvos Istorijos institutas kuo greičiausiai išspausdins Grunskio pranešimą *Lietuvos aide* – „institutas gali reabilituotis tuojaus“,– užbaigė prelatas.

Kiti istorikai nebuvo taip gerai priimti. Svarinskas įspėjo, kad istorikai kalba ne studentams, bet „žmonėms, žiauriai įskaudintiems“. Kitas iš susirinkusiųjų skundėsi: „Kodėl tokiam istoriniam klausimui analizuoti solidžiame forume pavedėte ‘pieniukams’ pilna to žodžio prasme?“ Matomai kai kurie manė, jog kalbėti apie deportacijas turi teisę tik patyrę jas ant savo kaiilio.

Nors kalbėtojai smerkė sovietų sistemą, jie nepuolė rusų. Jie daugiausia dėmesio skyrė žmonėms, rėmusiems sovietų valdžią Lietuvoje, plačiai komentavo žydų vaidmenį 1940-41-ų metų sovietų valdžioje ir lenkų Armijos Krajovos veiklą karo metu. Prelatas Svarinskas iš vietos barė, kad pranešime „Kitų Lietuvos gyventojų netektis“ nieko nepasakyta apie lietuvius, tačiau auditorija šiltai plojo Emanueliui Zingeriui, raginusiam susitelkti ties visų tautybių individualiomis tragedijomis, neapsiribojant vien skaičiais. Kančia negali būti sukiekybinta, sakė Zingeris.

Daugiausia sambrūzdžio buvo rytinėje sesijoje, Broniaus Kuzmicko referato metu, kai Auksė Aukštikalnienė užsipuolė prelegentą dėl jo anais laikais rašytų straipsnių religinėmis temomis. Šūksnių iš publikos metu Algirdas Patackas perėmė kalbėtojo pultą, maldaudamas tylos ir pagarbos Gedulo dienai. „Mitingo atmosfera“ nėra tinkamas būdas švęsti gedulą, sakė jis, ir cituodamas Vytautą Skuodį kalbėjo apie dvasinį genocidą Lietuvoje.

A. Anušausko, D. Kuodytės ir N. Gaškaitės popiečio referatai apie MGB/KGB metodus susilaukė teigiamų komentarų. Popietinė sesija buvo žymiai ramesnė, nes pirmininkaujantis leido diskusijas tik kai buvo perskaityti visi pranešimai. Tačiau buvo skaitomi ir referatai, neįrašyti į programą. Vienas jų – K. Kryževičiaus „Genocidas ir satanistinė religija“.

Prasidėjus diskusijoms, Edmundas Simonaitis nusiskundė, kad Lietuvos prezidentas A. Brazauskas „Pergalės dieną“ arba gegužės 9-tą priėmė Gračiovą. Jis paklausė, kodėl valstybė nesuteikė oficialaus pripažinimo Lietuvos partizanams, kodėl dalino medalius atminti sausio 13-tajai, bet ne jiems? Landsbergis į tai reagavo, sakydamas, jog valstybė iš tikrųjų veikusi lėtai: jo vyriausybė buvo planavusi apdovanoti partizanus Vyčio Kryžiais. Tačiau ji nesitikėjusi, kad vyriausybės sudėtis taip greitai pasikeis.

Konferencijoje dalyvavo užsienio svečiai, pradedant Bulgarija ir baigiant Anglija. Rytinės sesijos pabaigoje į susirinkusius kreipėsi buvęs Darbiečių partijos aktyvistas, dabar Lordų Rūmų narys, lordas Ennals. Lordas Ennals smarkiai parėmė lietuvius 1991 m. sausyje, kalbėdamas Trafalgaro aikštėje ir skatindamas diskusijas, smerkiančias sovietų valdžios elgesį Lietuvoje. Jis atvyko į Lietuvą Vytauto Landsbergio pakviestas.

Svarbi šio savaitgalio tema buvo apgailestavimai, kad visuomenė dar nėra nubaudusi žmonių, atsakingų už visas kančias. Svarinskas reikalavo, kad valdžia suimtų kaltuosius. Plakatas prie nuotraukų, iškabintų viešai ant buvusio KGB pastato sienos priešais Lukiškių aikštę, klausė: „Kokia valdžia drįs surasti bent vieną genocido vykdytoją?“

Kas gali geriausiai apibūdinti kas yra kančia? Man atrodo, kad kai kurie kaliniai ir tremtiniai dar ieško sau vietos Lietuvos istorijoje. Jie norėjo išnaudoti šią dieną savo atsiminimų pristatymui jaunesnei kartai. Tuo tarpu istorikai turi savo prioritetus. Jiems rūpi tęsti savo darbą. Skirtingi žmonės – politiniai kaliniai, tremtiniai, istorikai ir t.t. į „mūsų kančias“ žiūri iš skirtingų perspektyvų. Reikia tai pripažinti ir, galbūt, organizuoti atskirus susibūrimus, kur tremtiniai ir politiniai kaliniai, istorikai ir rašytojai galėtų kalbėti savai auditorijai.

A. E. Senn

NAUJI FAKTAI VINCO KRĖVĖS-MICKEVIČIAUS BIOGRAFIJAI

Akiračių pateikiami nauji faktai Vinco Krėvės-Mickevičiaus biografijai buvo rasti Lietuvos Istorijos instituto direktoriaus pavaduotojo Vytauto Žalio mokinio, tyrinėjančio Maskvoje buvusios Sovietų Sąjungos Užsienio reikalų ministerijos archyvuose esančius dokumentus.

N. Pozdniakovo dienoraštyje minimas V. Krėvės-Mickevičiaus ir Justo Palekio apsilankymas Sovietų atstovybėje įvyko tik ką prasidėjus Lenkijos - Sovietų Sąjungos karui. Anuomet Lietuvos politikų ir inteligentijos tarpe egzistavo dvi nuomonės: vieni, tarp jų ir V. Krėvė-Mickevičius, siūlė šlietis prie Sovietų Sąjungos, o kiti, jų tarpe ir Lietuvos atstovas Vokietijai pulk. Kazys Škirpa, ragino žengti koja kojon su nacių Vokietija. Mums atrodo, kad abi pusės klydo. Išmintingiausias buvo prezidentas Antanas Smetona, kuris siūlė Lietuvai likti neutraliai.

Pateikiami apie Krėvę nauji faktai dar kartą patvirtina nuomonę, jog Krėvė buvo ir genialus rašytojas, ir neišpasakytai naivus politikas. Naujai randamų faktų šviesoje, net ir jo taip išgarsintas vaidmuo 1923 m. Klaipėdos atvadavime buvo menkutis, lyginant kad ir su buvusio caro Ochrankos valdininko Jono Budrio-Palovinsko vaidmeniu. Apskritai, Vinco Krėvės-Mickevičiaus gero vardo išlaikymui būtų buvę žymiai sveikiau, jeigu jis iš viso būtų į politiką nesikišęs. Tikimės, kad Krėvės biografai šių faktų neužtušuos, kaip pas lietuvius įprasta, bet duos jų pilną įvertinimą.

SLAPTAI

SSRS UŽSIENIO POLITIKOS ARCHYVAS
MOLOTOVO SEKRETORIATO FONDAS
CP 1 POR 126 APLANKAS 12

SSRS Politinė atstovybė
Lietuvoje
1939 m spalio 14
Nr. 160
Kauno m.

Laikinojo SSRS reikalų patikėtinio Lietuvoje drg. N. POZDNIAKOVO

DIENORAŠTIS

18/IX „Dieną mane aplankė profesorius KRĖVĖ-MICKEVIČIUS ir žurnalistas PALECKIS /Draugijos SSRS tautų kultūrai pažinti pirmininkas ir valdybos narys/.

Pradžioje juodu kiek palietė klausimus, susijusius su draugijos veikla, o paskui perėjo prie svarbiausiojo dalyko – Raudonosios Armijos puolimo /PALECKIS kalbėjo, o KRĖVĖ-MICKEVIČIUS pritarė/. Juodu prijaučia ne tik sovietinės įtakos priartėjimui, bet ir jos tiesioginiam įsiveržimui į Lietuvą. Jie norėtų pagal savo galimybes tam padėti. Todėl jie prašo juos orientuoti, kaip reikėtų elgtis. Pirmiausia reikia žinoti – ar Raudonosios Armijos daliniai eis į Vilnių ir toliau – į Lietuvą. Jiems tai būtina žinoti tam, kad pradėtų darbą mūsų kryptimi /dirvos parengimas Raudonajai Armijai įžengti ir t.t./

Aš jiems atsakiau, kad mūsų vadovybės planai Vilniaus atžvilgiu man nėra žinomi, o kai dėl Lietuvos, tai man atrodo, jog MOLOTOVO padarytas pareiškimas apie neutralitetą jos atžvilgiu atsako į jų klausimą visiškai aiškiai ir apibrėžtai.

Po to, perėjus prie laisvo pokalbio, abu pašnekovai išreiškė savo pasitenkinimą dėl dviejų dalykų:

a) kad lenkų planai (turbūt „lenkų ponai“ – Vert.) bus nubausti ir

b) kad prie Lietuvos priartėja SSRS“. P. 47.

SSRS Politinės atstovybės Lietuvoje laiške Užsienio reikalų liaudies komisariatui Nr. 62, 1939.VI.3 pranešama, kad prof. K. Mickevičius kaip informacijos šaltinis nusipelno pasitikėjimo.

„(Vienas iš jų prof.) K-M ne kartą teikė mums detalią informaciją. Tarp kitko jis buvo pirmasis, kuris pranešė mums apie privačius lietuvių ir lenkų susitikimus 1937 m. pabaigoje“. /AVP SSRS F. 06, Ap 1, P. 125, B. 12, L. 76/.

SUKILIMINIAI KOMENTARAI

APIE SLAVINUS IR ŠIRŠINUS

Ginčai dėl mūsų redkolegijos nario Tomo Venclovos straipsnio „Klaidų sakralizavimas" 1941 m. sukilimo tema, išspausdinto beveik tuo pačiu metu *Drauge* ir *Lietuvos aide* , atrodo jau aprimo.Algirdas Landsbergis straipsnyje „Tomas Venclova – sovietizuojantis slavinas ar sokratizuojantis širšinas" (*Draugas* , 1993.X.30, kultūrinis priedas) gana tiksliai pastebėjo šios polemikos iškrypimus, pasitaikiusius daugiausia išeivijos spaudoje. Jis rašo:

Polemiką įžiebė Drauge *pasirodęs Tomo Venclovos straipsnis, kritiškai vertinantis 1941 metų sukilimą. Kai kurie komentatoriai, kaip Jonas Mikelinskas, straipsnį kritikavo Venclovos asmenybės ir veiklos kontekste – ne tiek su pykčiu, kiek su liūdesiu. Kai kurie pateikė skirtingų faktų ir interpretacijų (Adolfas Damušis). Dar kiti su straipsniu susidorojo, tik prabėgomis palietę Venclovos klausimus ir teiginius ar visai jų neužsiminę. Pasirodė ir žinutės apie kolektyvinius Venclovos pasmerkimus: įvairios grupės ir grupelės jį apkaltino „sovietine galvosena" ir sugretino su 1941 metų įvykius iškreipusiu NKVD-KGB veteranu ir profesionaliu klastotoju Aleksandru Slavinu,(kurio straipsnis apie1941 metų sukilimą maždaug tuo pačiu metu pasirodė Vokietijos savaitraštyje* Die Zeit*). Venclovos „nuodėmės" buvo aiškinamos ir tuo, kad jis savo tėvo sūnus.*

Daugelis mūsų pastaruoju metu energingai mokome savo tautiečius tėvynėje kaip sugyventi, įgyvendinti demokratiją ir sugrįžti į Vakarus. Tačiau kolektyvinės „ekskomunikavimo" apeigos ir „pasipiktinusios liaudies" ritualai būdingi ne „demokratams" ar „vakariečiams", kokiais save tituluojame, o archaiškoms visuomenėms, šovinistams (a la Serbijos Milosevič'iaus pasekėjai) ir ypač totalitarinėms santvarkoms. Taip iš bendruomenių būdavo išbūgnijami „liaudies priešai" ar su vienintele galutiniąja „pasaulio išgelbėtoją" tiesa nesutinkantieji. Pasaulį nuolatos užtikriname, kad mūsų nacionalizmas ir patriotizmas kitokie – kad jie nesipjauna su demokratinėmis, atviros visuomenės vertybėmis. Taip mėginkime ir elgtis.

Sutikdami su A. Landsbergio pagrindiniais teiginiais, norėtume tik patikslinti, kad istorijos chemikas Adolfas Damušis kaip tik ir buvo vienas iš tų, kurie Tomą Venclovą ir buvusį enkavedistą Aleksandrą Slaviną maišė tame pačiame mėgintuvėlyje.

A. Landsbergis toliau rašo:

Galutinei tiesai neatstovauja ir Tomas Venclova. Ir jis, kaip mes visi, mirtingasis; ir jį veikia jo ypatinga aplinka ir patirtis. Kai jam įduria, jis kraujuoja; kai jį kutena, jis juokiasi. Bet jis rimtai klausia svarbius klausimus, kurių negalima apeiti. Daug tiksliau jį lyginti ne su slavinu, bet su širšinu. Sokratas kadaise save vadino tokiu „širšinu", kurio, anot jo, labai reikia tam nerangiam Atėnų valstybės žirgui. Tokių širšinų verkiant reikia ir mūsų nerangiai, konformistiškai bendruomenei.

Landsbergis teisus ir čia. T. Venclova sukilimą vertina racionaliai, gal net per daug racionaliai, nes sukilimas buvo labiau stichiškas negu racionalus įvykis. Kai žmonių gyvenimo sąlygos pasidaro nepakenčiamos, jie sukyla, sako prancūzų rašytojas Albert Camus. Lietuvą prie sukilimo 1941 metais privedė birželio mėnesio trėmimai ir metus trukęs sovietų teroras. Žmonės tarsi išganymo laukė bet kokių pasikeitimų ar bet kokios progos patiems ką nors pakeisti. Sovietų-vokiečių karas tebuvo tik kibirkštis parako statinei.

Kai žmonės stichiškai sukyla, jie nesvarsto, kokias pasekmes tas jų žingsnis turės pasaulio politinei konjunktūrai. Dar daugiau – sukilėliai dažniausiai nesvarsto net galimų šio rizikingo žingsnio pasekmių sau patiems. Todėl vargu ar galima tikėtis, kad pasekmės pasaulio politinei konjunktūrai, tiesiogiai nesusiję su sukilimo priežastimis, pakeistų jų apsisprendimą ar laikyseną. O sukilimo vaisiais dažnai pasinaudoja ir tie, kurių įnašas nebūtinai būna pagrindinis.

Iki šiol pas mus būdavo labai išpučiamas Lietuvos aktyvistų fronto (LAFo) vaidmuo sukilime. Kaune jis ir buvo reikšmingas, nors ir tai ne visur. O kituose miestuose – Vilniuje, Šiauliuose, provincijoje? Daug liudininkų, jų tarpe ir mums gerai pažįstami K. Drunga, A. J. Greimas ir kiti sako ką kita. Daug Lietuvos gyventojų apie LAFą sužinojo tik pradėję skaityti antisemitinius ir prieš kitas Lietuvos mažumas nukreiptus pasisakymus jo organe *Į laisvę*. (Kai kuriuos tų pasisakymų esame citavę *Akiračiuose*).

Per daug ilgai išeivijoje buvo bandoma tariamai „vyraujantį LAFo vaidmenį" birželio sukilime padaryti gelžbetonine tiesa. Tomo Venclovos straipsnis tik dramatizavo LAFo ir Laikinosios vyriausybės problematiką tame sukilime, o dabar atėjo eilė istorikams pasisakyti ir perkelti sukilimą iš moralinės į kvantitatyvinę plotmę (su citatomis, skaičiais, pavardėmis). Girdėjome, kad istorikas Saulius Sužiedėlis kažką panašaus rašo. Lauksime jo veikalo pasirodymo.

Landsbergio straipsnio pavadinimas, „Tomas Venclova – sovietizuojantis slavinas ar sokratizuojantis širšinas?" mums deja sukelia ir nesmagių asociacijų. JAV rytinėje pakrantėje ilgą laiką gyveno (o gal ir dabar tebegyvena) sovietmečiu iš Lietuvos atvykęs gydytojas, neseniai Lietuvoje demaskuotas kaip KGB agentas. Jo tikroji pavardė Širšinas. Aišku, kad ne apie tokį „sokratizuojantį širšiną" galvojo Landsbergis, pasirinkdamas pavadinimą savo straipsniui. Ir dar viena smulkmena – Tomas Venclova gimė 1937 metais, o ne „metams praėjus po sukilimo", kaip rašo Lansbergis minėtame straipsnyje.

Akiračių red.

SUKILIMO ISTORIJA

KAS ŠAUDO SVETIMOM KULKOM?

Tokia jau susiklostė išeivijoje tradicija, kad kasmet birželio mėnesį minime 1941 metų sukilimą. Vieni ta proga Čikagoje šaudo karingas prakalbas, kiti Dainavoje, apsiginklavę žvakutėmis, pamaldžiai žygiuoja Spyglio ežero link. Beveik kaip tikrame sukilime...

Nors jau daug straipsnių perskaičiau apie sukilimą ir jo žygdarbius, visvien negaliu atitraukti akių, kai tik šia tema pamatau ką nors nauja. Todėl labai apsidžiaugiau, gavęs iš Lietuvos *Sukilėlį* . Tai *Kardo* žurnalo vienkartinis leidinys, išleistas 1993 m. birželio 19 d. O jame –

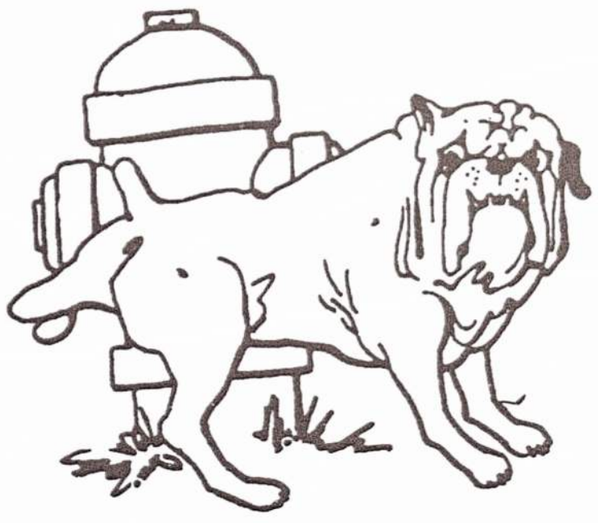

Drausmės sargyboje

Adolfo Damušio straipsnis sukilimine tema „Pasiruošta ir įvykdyta". Nieko nedelsdamas, pasiruošiau jį perskaityti. Ir pradėjau vykdyti...

Pasiruošiau, bet neįvykdžiau, nes jau pačiame pirmame sakinyje įklimpau lyg musė degute. Sukilimo istorikas Damušis ten rašo: „1940 rudenį Lietuvos visuomenę pasiekiančios informacijos liudijo, kad politinė padėtis tarp vokiečių ir rusų santykių didėja, kad artinasi karo tarp Sovietų Sąjungos ir Vokietijos galimybė." Stabtelėjau, užsimerkiau ir nustebau: dar net neskaitęs jau žinau, kas bus toliau: lapkričio mėnesį, kažkoks slaptas susitikimas, iš užsienio gauti ženklai... Jausmas toks, lyg tave kas iš naujo supažindintų su jau seniai pažįstama panele...

Gerokai pasiknaisiojęs sukilimo istoriografijoje, pagaliau radau pirminius šaltinius. Tas pats sakinys su tokia pačia tąsa apie lapkričio susirinkimus ir iš užsienio gautus ženklus yra ir Pilypo Naručio straipsnyje „1941 birželio sukilimas Kaune", išspausdintame 1971 metų *Aidų* šeštame numeryje.

Sunku, labai sunku atsispirti pagundai atnaujinti senas pažintis. Todėl skaitau toliau: „Tai, ką sukilime atliko Kaunas, buvo pasiruošęs atlikti ir Vilnius. Eventualiai ir Telšiai–Šiauliai buvo pasirengę. Tai gal ir lėmė sukilimo sėkmingumą. Kas buvo tie centrai, dar ir dabar ne metas skelbti, nes sovietų kerštas nežino ribų",– rašo Narutis. Pas Damušį viskas raidė raidėn, tik tų dviejų mano pabrauktų žodžių nebėra. Nebėra, žinoma, ir to sovietų keršto baimės. Drąsa, kaip ir vynas, pasirodo kasmet gerėja. O jau 1993-ieji...

Ir vis dėlto senų pažinčių iš ketvirčio šimtmečio praeities nebesusigrąžinsi. Nors žvilgsnis panašus, tas pats odekolonas ir šypsena tokia pati, ryškios ir dvidešimties metų senumo raukšlės. Ten, kur Naručio tekstas lygus kaip įtempta styga, pas Damušį užuojautos prašosi į tris taškus skliausteliuose susiraukšlėję praleidimai... Ir regėjimas truputį apsilpęs – sakinį kartais nelengva suprasti, kai iš teksto iškrenta vienos raidės žodelis „į". Tuo tarpu ponui Naručiui akinių 1971 metais dar nereikėjo...

Prisiminiau vaikystėje skaitytus *Šerloko Holmso memuarus* ir nutariau pažaisti detektyvą. Kas yra tikrasis šitos sukilimo istorijos autorius? Gal, sakau, anksčiau sovietų baimės apimtas ponas Damušis pasirašinėdavo Naručio slapyvarde, o dabar išdrįso tikra pavarde? Tačiau kai tokią mintį pasiūliau savo senam fronto bičiuliui Šnauzeriui, tai jis, geriau už mane su sukilėliais susipažinęs, tik suurzgė kažką panosėje. Pamačiau, kad nepataikiau. O gal autorius dabar pavardę pakeitė, priimdamas pilietybę? Tačiau Šnauzeris ir vėl taip keistai išsišiepė, kad iš dantų supratau, jog tolimesnės paieškos ta kryptimi nieko gera nežada. Todėl labai atsiprašau, kad tikrojo šios sukiliminės istorijos autoriaus dar nežinau.

Su pagarba!

Dogas Buldogas

laiškai

Akiračiai
9425 So. Pleasant Ave.,
Chicago, Ill. 60620

APIE SLAPTUMĄ IR NEMALONIĄ TIESĄ

Algimantas Banelis savo „laiške iš Kanados" (*Akiračiai*, nr. 8) skundžiasi, kad Toronte leidžiami kažkokio „klano" *Tėviškės žiburiai* yra „paslaptingi", nes nerašo apie mūsų visuomenės neigiamybes ar nusikaltimus. Pono Banelio skundas turi tam tikro pagrindo, bet kodėl jis taikomas vien *Tėviškės žiburiams*? Tai aukšto lygio savaitraštis, kuriame spausdinami straipsniai politinėmis, literatūrinėmis ir ekonominėmis temomis, bet sensacijoms neskiriama vietos, nes tai ne to laikraščio uždavinys. Jame taip pat neaprašomos nei šeimyninės šventės, nei „pavykusios gegužinės", nei kokie kiti nereikšmingi įvykiai, kurie neįdomūs skaitytojų masei už Toronto ribų, bet spausdina visuotinio intereso straipsnius. Ir nėra mandagu laikraštį klasifikuoti kaip „to pačio" (ar ne to paties?) klano, nepaaiškinant, kas tas „klanas".

Mūsų spaudoje yra vietovių žinių skyriai ir skaitytojų laiškų forumai. Betgi nesinorėtų, kad būtų skleidžiami gandai, kurie dažnai būna ant šmeižto ribos ir tikrai neįdomu, kas „turėjęs kieno ausį" ar kas įtariamas „bakšišu". Tai nerimtos spaudos medžiaga, tinkanti bulvariniam laikraštukui. Tačiau net ir nekrologai yra savotiškai „suslaptinami", kai rašoma, kad velionis miręs „tragiška mirtimi"" arba „po ilgos ir sunkios ligos", kai tuo tarpu didžiojoje spaudoje aiškiai pranešama, nuo kokios ligos ar kokiose sąlygose asmuo miręs ar buvęs nužudytas, ar užsimušė automobilio katastrofoje.

Turime negerovių, nuo kurių nukenčia ir mūsų tautiečiai. Vieša paslaptis, kad rytiniame Amerikos pakraštyje kilo pinigų išeikvojimo skandalas ir vienam lietuviui verslininkui buvo iškelta baudžiamoji byla. Apie ją plačiai rašė amerikiečių spauda, bet mūsų spaudoje tyla. Vietoj savo spaudoje radę faktus, turime pasitenkinti gandais. Taip neprivalo būti.

Slaptumas charakteringas ne vien spaudai. Įvairios mūsų organizacijos ir fondai nepateikia atskaitomybės, nors surenkamos nemažos sumos. Tylime apie algas, kelionių ir kitų išlaidų atlyginimus, viską nurašant „pasiaukojimo ir pasišventimo" sąskaiton, nors atlyginimas už profesionaliai atliekamą darbą neturėtų būti nei smerkiamas, nei slepiamas. Ir negalima reikalauti iš savo laisvalaikį visuomeninei veiklai aukojančių asmenų, kad jie užsimokėtų visas su veikla susijusias išlaidas. Tik kodėl tai slepiama?

Slaptumas yra mūsų spaudos yda, nes jis žaloja spaudos veidą, kuris privalo būti mūsų gyvenimo veidrodžiu. Kas girtina, reikia pagirti, iškeliant pozityvius faktus, kas negerai reikia iškelti, tuo prisidedant prie klaidų atitaisymo. Kai į Klevelandą iš Čikagos atvyko vienas Lietuvos ansamblis, buvo pasigesta vieno programos nario. Vadovai nenoromis aiškino, kad jis buvęs plėšikų sumuštas pasivaikščiojimo metu. Vėliau paaiškėjo, kad jis peiliu sužalojo vaišes surengusią šeimininkę ir atsidūrė policijos „globoje", ir apie tai buvo parašyta Lietuvos spaudoje. Be to žinome, kad yra iš Lietuvos atvykusių „lankytojų", kurie, turisto vizai pasibaigus, nelegaliai slapstosi Amerikoje, kai kurie apiplėšia savo globėjus, atsiduria kalėjime, yra deportuojami. Apie tai neužtikau jokios žinutės, bet mane painformavo policijoje vertėjaujantis asmuo, duodamas neįtikėtinai nemalonią statistiką.

Spaudoje atvirumas yra būtinas, bet ir jis privalo turėti savo ribas. Joje neturi būti vietos gandams ar šmeižtams. Tam tarnauja išeivijoje neprigijusi taip vadinama „geltonoji spauda", kuri verčiasi iš skandalų ir pikantiškų istorijų, bet taip pat moka milžiniškus honorarus advokatams už patarimus, ką galima spausdinti, nerizikuojant būti patrauktiems į teismą, kurio sprendimai šmeižikams gali kainuoti milijonus dolerių. Svarbu atskirti atvirumą nuo gandų, bet lygiai svarbu nusikratyti slaptumo. Apgailestaujame mažėjantį skaitytojų skaičių, bet neieškome priežasčių. Jaunesnioji ir vidurinioji išeivijos kartos, suaugusios su laisvos spaudos principais, ieško aktualijų, nesidomi ilgais minėjimų aprašymais, senais prisiminimais, neskaito prakalbininkų „žodžių". Net Amerikos prezidento ar kurio kito iškilaus asmens kalbos tekstų Amerikos spauda neperduoda ištisai, tik cituoja ir komentuoja reikšmingas ištraukas. Tuo turėtume pasitenkinti ir mes. Šalin slaptumas, bet jo nepakeiskime gandais, o kritika privalo būti ori ir be insinuacijų. Spaudos uždavinys yra informuoti ir komentuoti, bet neslėpti ir taip pat nešmeižti.

Aurelija Balašaitienė

APIE VABZDŽIUS IR KITAS NUOBODYBES

Gyvenu tolokai nuo Čikagos, tai ilgokai iki manęs keliavo ir *Akiračių* nr. 7 su tuo gerb. Aurelijos M. Balašaitienės laišku, kuriame ji, gindama moterų garbę, papeikė Barėną, nes jai nuobodu skaityti apie vabzdžius, kurių paskutinėje knygoje, rodos, tik tas vienas velniakumelis keliomis eilutėmis pristatytas, paukščius (turbūt strazdą, kuris prikelia įmigusį burmistrą Katėną), apie pievas (šįkart tas, kuriose pensininkas renka augalus) ir kaimą. Kai Barėno rašymą pavadina nuobodybėmis, gal tuo šiek tiek ir padeda toms vargšėms ginamosioms moterims, ir sakyčiau, kad tiek jau to, tegu bus Dievui ant garbės, o toms moterims į sveikatą.

Tačiau mane nustebino A. M. Balašaitienės šypsena dėl kęsto reikalo pasakymo, kad Barėnas dviejose novelėse sugrąžinąs skaitytoją į lietuvišką kaimą. Girdi, kaip čia skaitytojas reaguos, niekada nebuvęs lietuviškame kaime. Čia gerbiamoji rašytoja juk kerta šaką, ant kurios pati sėdi. Ji parašė romaną apie dvarą, kuriame turbūt retesnis lietuvis yra buvęs, ir mes vis dėlto skaitome ir jei šypsomės, tai tik dėl to, kaip parašyta. Nesu buvęs Amerikoje, Japonijoje, Indijoje, Kinijoje, daug kur neteko būti, o tų tautų literatūrą skaitau, kaip ir milijonai, ir nesiskundžiu.

Senasis Lietuvos kaimas vertas pagarbos. Jis sukūrė ir išlaikė turtingą liaudies kultūrą, jis iškovojo 1918 m. paskelbtąją nepriklausomybę. Jei mes šiandien nešvebeldžiuojame lenkiškai, tai „kaltas" kaimas, kuris nepasidavė svetimomis bacilomis apkrėstos bajorijos ir klebonų įtakai. Kaimas ir pirmąsias lietuviškos inteligentijos gretas išaugino. Bet gerb. A. M. Balašaitienę šia proga galiu paguosti, kad rašiusieji apie Lietuvos senąjį kaimą greit baigs išmirti, tada šitam fronte bus ramu, ir ji galės skaityti gal ne apie senąjį, o kolchozinį dvarą.

Jei mes abudu truputėlį pagalvotume, tai prieitume vieningos išvados, kad mūsų literatūroje netrūksta vietos ir A.M. Balašaitienės išvardintajai inteligentijai ir Lietuvos pažangai. Tik truputėlį tektų per savo smegenines pereiliuoti, kuris mūsų prozininkų ką rašė, ir būtų aišku.

K. Barėnas

RUSAI, ROMA, RUDUO

(atkelta iš 16-to psl.)

išlenda iš samanų po šalnų.

Čia žmonės arčiau gamtos. Kas soduose, daržuose, miškuose, tas ir ant stalo. Šeimininkės išsijuosę verda ir vakuoja slyvas, pomidorus, raugia agurkus bei kopūstus, marinuoja grybus. Įeini į bet kokio namo laiptinę ir iš kvapo gali pasakyti, kuri šeimininkė ką verda. Kažkaip mieli tie visi kvapai, tas šeimininkių lakstymas, tarimasis vienos su kita, dalinimasis pertekliumi. Visa tai kažkaip primena Mamą ir vaikystę bei kadaise nuo mėlynių laižymo pajuodusius pirštus ir liežuvį. Čia mėlynės kaip dažai, nepavandenijusios, kaip ir vyšnios.

Visos šios daržų ir sodų gėrybės auginamos organiškai, be dirbtinių trąšų, be insekticidų. Įdaromos jos be jokių želetinų ir pektinų, su saikingu cukraus kiekiu, nes tas brangus. Už tai ir skonis jų lygiai toks, kaip tėvai pasakodavo: „Lietuvoje viskas skaniau". Tikrai taip.

Jeigu ne šeimininkės, tai žiemą čia žmonės tevalgytų bulves, kopūstus ir burokus ir gertų obuolių sultis, jei galėtų tai įpirkti. O obuolių, obuolių šįmet soduose: ir ant medžių, ir ant žemės, ir pilni krepšiai butų koridoriuose, ir pilnos lėkštės kambariuose ir net darbo kabinetuose ant stalo. Tik tos visokios Lietkoopsąjungos ir valstybinės supirkimo bei gamybos įmonės tai sandėlių neturi, tai transporto, tai pinigų... šioms gėrybėms masiškai apdoroti. Taip buvo anksčiau taip tebėra ir šiandien. Viskas keičiasi, tik ne Lietuva. Kas per vadovai, kas per organizacijos!

Vyt. Zalatorius

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PATRIA, 2646 W. 71st Street, Chicago, Ill., 60629
PARISH LIBRARY, 1465 De Seve St., Montreal, P.Q. H4E 2A8
SPAUDA, 10 John Street, Waterbury, Ct., 06702
S. PRAKAPAS, 49 Norseman Street, Toronto, Ont. M8Z 2P7
J. VAZNELIO prekybos namai — Gifts International, 2501 W. 71 St., Chicago, Ill., 60629

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą:

Vardas ir pavardė .....

Gatvė .....

Miestas ..... Valstybė ..... Zip .....

AKIRAČIAI
9425 So. Pleasant Ave.,
Chicago, Illinois 60620

Prenumerata $ 12.00
Auka ..... $.....
Pridedu čekį $.....

HLp 1175 2

NAUJAKURIO UŽRAŠAI

RUSAI , ROMA , RUDUO

Vilnius, rugsėjis. – Rugsėjo 1-oji buvo ne tik naujųjų mokslo metų pradžia, bet ir naujos eros – eros be rusų kariuomenės. Rugpjūčio pabaigoje prez. Brazauskui, su Amerikos pagalba, visgi pavyko išprašyti rusus, kurie paskutinę minutę buvo užsiožiavę ir gąsdino, kad išeis ne tada, kada raštu pasižadėjo, o tada, kai jiems bus patogu. Vienok, Kongreso priimta pataisa pagalbos Rusijai įstatyme, kad ši pagalba gali būti sustabdyta, jei Rusija sutartu laiku neišves savo karinių pajėgų iš Lietuvos ir aukščiausių Amerikos sluoksnių priminimas užsienio reikalų ministrui Kozyrevui, jam besilankant Vašingtone, kad tikrai taip gali atsitikti, dalykus pakreipė Lietuvos naudai. Dabar toks pat spaudimas daromas, kad tie „išvaduotojai" ir „kultūros nešėjai" išsinešdintų ir iš likusiųjų dviejų Baltijos valstybių.

Tiesa, Vilniuje, uniformuotų rusų kareivių nebesimatė po to, kai jie prieš pusmetį išsinešdino iš Šiaurės miestelio. Jokių didesnių palydų jiems nebuvo. Nebuvo ir didelio viešai išreikšto džiugesio ar šurmulio, kas lyg ir derinasi su prislopintu šiaurietišku charakteriu, nors privačiai ne vienas kėlė taurę už šį istorinį įvykį. Bet taip jau yra su tais istoriniais įvykiais, kad svarbiausi jie istorikams, berašantiems metraščius. O gyvenimas visgi teka kaip upė – vienodai, nenumaldomai,– istorinis ar neistorinis įvykis.

Kariuomenė tai išėjo, bet rusų kalba, karininkų šeimos ir vis dar be vizų viešintys svečiai ir pirkliai iš Nepriklausomų valstybių sąndraugos kraštų Vilniaus gatvėse ne daug ką retesni kaip ir anksčiau. Labiausiai rėžia ausį, kai šia nevalstybine kalba Lietuvoje kalbasi žmonės, dėvintys policijos ar savos kariuomenės uniformas. Kuo labiau dalykai keičiasi, tuo labiau jie lieka tokie pat, tyčiojasi cinikai.

Beje, už kalbą kliūva ne tik rusuojantiems. Neseniai Seime B. Rupeika dėl lietuvių kalbos darkymo užsipuolė ir 3-čiojo televizijos kanalo vedėją L. Baškauskaitę. Ši Amerikos lietuvaitė, pagarsėjusi savo transliacijomis iš Kauno, kai rusai buvo užėmę ir išdaužę Vilniaus radijo ir televizijos stotis 1991 m., vadovauja valdžios paremtam alternatyviniam kanalui, kuris betgi daugiausia transliuoja tipiškas amerikietiškas filmeles su seksu ir žudynėmis, net be lietuviškų užrašų. Bendrai programų lygis primena lietuvišką televiziją Čikagoje prieš 20 metų. Pati Baškauskaitė kalba lietuviškai su būdingu dainuojančiu angliškų tarimu ir skurdžiu žodynu ir mėgsta rodytis savo programoje. Beje, ar Rupeikai vien kalba ir programų lygis kliūva, dar klausimas. Gal jam, buvusiam TSKP, o dabar LDDP nariui, 20 metų išdirbusiam tarybiniame Televizijos ir radijo tinkle komentatoriumi, tiesiog prieš plauką tie „imperializmo pasiuntiniai" iš Amerikos? Nes, nors Tele-3 ir neaukšto lygio, ji per daug nesiskiria nuo kito šlamšto ir nemokšiškumo, sklindančio čia per eterį.

OPERETINIS MAIŠTAS

Nespėjo išeiti rusų kariuomenė, kai paaiškėjo, jog nuo liepos 31-osios pakaunės miškuose slapstosi Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos (SKAT) kareiviai. Ta tarnyba, kaip daug kas čia Lietuvoje sako, palaida bala. Atrodo, kad ten vyrai kas šeštadienį daugiau susirenka pagerti, negu už tėvynę kovoti. Per savaitę jie kur kas – savo darbovietėse arba kolektyviniuose soduose. Iš 12.000 savanorių tik 1.500 yra etatiniai darbuotojai. Kitiems jų darboviečių vidutinis atlyginimas mokamas iš krašto apsaugos biudžeto tik kai jie dalyvauja užsiėmimuose arba vykdo užduotis, pvz., dalyvauja paraduose, ...jeigu yra pinigų. Po trejų metų kai kurie savanoriai dar neturi uniformų. SKATas organizuotas į būrius (po vieną kiekviename kaime), kuopas (nuo 60 iki 85 žmonių) ir rinktines. Be SKATo Lietuvoje yra ir privaloma karo prievolė, į kurią šaukiami visi, 18 m. sulaukę, jaunuoliai. Iš jų tik kas penktas tinkamas karinei tarnybai.

Triukšmas kilo, kai rugsėjo viduryje prie saujelės maištininkų prisijungė dar keliasdešimt iš trijų Kauno kuopų, prieš tai iš ginklų sandėlio pasiėmę 133 kalašnikovo tipo automatus. Šių maždaug 60 sukilėlių vadu tapo jaunesnysis leitenantas J. Maksvytis, kurio ieškojo prokuratūra dėl kažkokios neteisėtos duoklės reikalavimo. Beje, Maksvytis su kitais Kauno savanoriais buvo opozicijos vadovo V. Landsbergio asmens sargybiniai 1991 m. pučo metu.

Bendras maištininkų nepasitenkinimas kilo neva dėl per žemo atlyginimo, neturėjimo teisės nemokamai važinėti valstybiniu transportu, socialinių garantijų stokos, gandų dėl SKATo perorganizavimo ar net panaikinimo ir nepasitenkinimo kai kuriais vadais, tarp jų SKATo štabo viršininku plk. J. Geču ir krašto apsaugos ministru A. Butkevičiumi.

Valdžios reakcija į šį pirmą ginkluotą sukilimą naujoje Lietuvos Respublikoje buvo neįtikėtinai švelni. Ją galima būtų susumuoti į pabarimą: „Pfui, pfui, vaikučiai! Negražu!" Ir tai, nežiūrint to, kad Butkevičius per spaudos konferenciją pareiškė, kad maištas seniai ir gerai suplanuota politinė provokacija ir kad dėl jo atsistatydino iš savo pareigų plk. Gečas ir atsistatydinti pasiūlė net pats Butkevičius.

– Spręskite savo problemas Seime ir Vyriausybėje, bet neikite į kariuomenę, – pranašiškai ragino Gečas.

Ministras Butkevičius buvo davęs maištininkams ultimatumą sudėti ginklus ir grįžti į savo kuopas iki rugsėjo 20 vidudienio. Vienok, Seimo speciali šiam įvykiui tirti komisija, susidedanti daugiausia iš opozicijos narių, užprotestavo Butkevičiaus ultimatumą ir tuo skatino maištininkus jam nepaklusti. Prieš tai visos Seimo frakcijos buvo paskelbusios bendrą atsišaukimą, kuriame „nepritariama" sukilėlių metodams. Bet opozicija tuoj pat ėmė šantažuoti Vyriausybę, kad šioji nesiimtų jokių griežtesnių priemonių prieš maištininkus ir ėmė savo iniciatyva su jais vesti derybas, kuriose ypatingai aktyviai reiškėsi opozicinės Krikščionių demokratų partijos atstovas seime A. Patackas iš Kauno. Matyt, karingi maištininkai buvo artimi jo dvasiai, nes buvusioje Aukščiausioje Taryboje jis apkumščiavo savo kolegą R. Valatką, kai pritruko „minkštesnių" argumentų. Na, o maištininkai savo karingumą taip pat buvo įrodę, dar prieš išeidami į mišką. Jie savo iniciatyva buvo užpuolę kelias mafijozų gaujas ir jas nuginklavę, kas juos irgi suvedė į konfliktą su vadovybe.

Iš šio incidento aišku, kad Lietuvoje ir toliau nėra aiškios atskiriamosios linijos tarp Seimo ir Vyriausybės funkcijų. Seimas toliau kišasi į vykdomosios valdžios kompetenciją, panašiai kaip Rusijoje, kas daro ir vieną ir kitą neefektyviu. Kyla klausimas, ar iš viso taip smarkiai poliarizuotoje valstybėje, kaip šių dienų Lietuva, tikslinga prileisti prie ginklų platesnes gyventojų mases, kurios juos galų gale gali panaudoti pilietiniam karui. Viena aišku – tėvynę mylėti reikia mokėti, ir neužtenka už ją šūkauti, šautuvu mosuoti ar net mirti.

POPIEŽIUS LIETUVOJE

Atrodo lyg maištininkai būtų laukę, kol pasibaigs pirmasis popiežiaus apsilankymas Lietuvoje, kuris tęsėsi nuo rugsėjo 4 iki 8 d. Tuo pačiu galima įtarti, kad ir Vyriausybė delsė incidentą reklamuoti dėl tų pačių priežasčių, nes pirmieji maištininkai buvo išėję į mišką dar mėnesį prieš Popiežiaus apsilankymą.

Kaip ten bebūtų, po ilgų ir kruopščių pasiruošimų katalikų bažnyčios galva atvyko į Lietuvą ir buvo čia gražiai, nors gal ne taip gausiai, sutiktas, kaip laukta. Šeštadienį, 15 val. Popiežius specialiu avialinijos „Alitalia" lėktuvu su 30 dvasiškių palyda ir 53 Vatikane akredituotais žurnalistais nusileido Vilniaus aerouoste. Čia jį sutiko prez. A. Brazauskas, arkivyskupas A. Bačkis, kardinolas V. Sladkevičius ir kiti dignitarai.

Šia proga į Vilnių buvo komandiruota tūkstančiai vidaus kariuomenės dalinių iš įvairių Lietuvos vietovių, o ir visa miesto policija buvo ant kojų. Šaligatviai nuo gatvės buvo atitverti tūkstančiais medinių tvorelių, kurių kiekviena kainavusi 10 Lt. Ne vienas mėgėjas statybininkas stebėjosi, iš kur gauta tiek medienos, kurios paprastai trūksta.

Popiežiaus apsilankymas Lietuvoje turėjo tris kulminacinius taškus: Šv. Mišios Vilniaus Vingio parke sekmadienį bei Kauno Santakoje pirmadienį ir apsilankymas Kryžių kalne prie Šiaulių antradienį. Bene dėl blogo oro žmonių į minėtas vietas susirinko mažiau negu laukta: Vingio parke maždaug 128.000, Kaune ir Kryžių kalne maždaug po 100.000. Kryžių kalne buvo laukta 300.000 maldininkų. Visi šie maldininkai renginiuose praleisdavo iki 8 val., dažniausiai stovėdami, nes į šias ilgas ceremonijas atvykti reikėdavo gerokai anksčiau. Ir nors, vykstant pasiruošimams, buvo girdima kritika iš daugiausia senosios santvarkos šalininkų, tai po apsilankymo ji aptilo, ir dauguma sutiko, kad apsilankymas buvo naudingas ir prisidėjo prie Lietuvos sudvasinimo. Visiems lietuviams ypatingai patiko, kad Popiežius viešai labai daug kalbėjo, teisingiau – skaitė, lietuviškai. Sako jis visą pusmetį, prieš apsilankymą, mokęsis lietuvių kalbos. Lenkams galėjo nepatikti, kad jis Vilnių pakartotinai vadino Lietuvos istoriniu miestu ir sostine. Jiems dar labiau galėjo nepatikti, kai Popiežius juos pavadino lenkų kilmės lietuviais. Vienok, Jonas Paulius II yra geras diplomatas ir susitiko atskirai su lenkais sekmadienio vakare Šv. Dvasios bažnyčioje senamiestyje.

DERLIUS IR ŠALNOS

Rugsėjo 26-tosios (sekmadienio) rytą, 3 val., Lietuva ir visa Europa, išskyrus Angliją ir Airiją, pasuko laikrodžius vieną valandą atgal, taigi grįžo į normalų žiemos (!) laiką. Iškart pasijuto. Pirmadienį, 6 val., baigus darbą, apsiniaukusią dieną, jau temo. Ir jeigu vasaros dienos čia žymiai ilgesnės negu pietesnėse pasaulio dalyse, tai už tat žiemą jos iki poros valandų trumpesnės negu, pvz., Čikagoje.

Nors orai atvėso, miestas centralizuotos šilumos neteiks, kol vidutinė paros temperatūra tris dienas iš eilės nenukris žemiau 41 laipsnio F. Šiltas vanduo taip pat normuojamas: savaitę jo būna, dvi savaites nebūna. Kai vienoje seniūnijoje jis atsiranda, kitoje pranyksta. Niekas čia negali įtikinamai paaiškinti, kodėl vandens negalėtų būti savaitgaliais ir nebūti kitomis savaitės dienomis. Juk tokiu būdu šilto vandens dienų skaičius būtų net mažesnis negu dabar, o žmonės bent kas savaitę galėtų apsiskalbti ir apsiprausti. Panevėžyje, pvz., jo yra visą laiką. Aišku, ir šiltą vandenį, ir šilumą turi, kada nori, individualių namų savininkai, kurie patys šildosi.

Bendrai, atrodo, Lietuvoje klimatas artėja prie dviejų sezonų – pavasario ir rudens. Žiemos pastaraisiais dešimtmečiais smarkiai sušvelnėjo. Sniegas retai beužsilaiko ant žemės ilgiau kaip savaitę. Na, o ir šios vasaros kaip nebuvę. Visą laiką reikėjo dėvėti marškinius su ilgomis rankovėmis dėl vėsaus oro ir nešiotis lietsargį. Medžiai pradėjo mesti lapus jau rugsėjo pradžioje. Ko gero, reikės keisti mėnesių pavadinimus. Kodėl lapkritis, jei lapai pradeda kristi dviem mėnesiais anksčiau? O ir šį rugsėjį ne tik kad nedaug žiemkenčių tebuvo pasėta, bet net ne visas vasarojus nupjautas, pajuodęs ir sugulęs šlapiuose laukuose, į kuriuos sunkūs kombainai negali įvažiuoti. Už tai rugsėjyje visa Lietuva kasė bulves. Bet ir čia lietūs ir šlapios dirvos trukdė darbą. Užtai sodai pilni vaisių, daržai pilni daržovių, o miškai grybų. Tuoj prasidės žalnuokių sezonas, kurios

(tęsinys 15-me psl.)